

<https://helda.helsinki.fi>

Suullisen perinteen pelastajista kulttuuriperinnön tuottajiksi ja
tulkitsoiksi : Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston
kouluyhteistyö 1800-luvulta tähän päivään

Mikkola, Kati

2019

Mikkola , K 2019 , ' Suullisen perinteen pelastajista kulttuuriperinnön tuottajiksi ja tulkitsoiksi
: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kouluyhteistyö 1800-luvulta tähän päivään ' ,
pö J @ r g o n i a , Vuosikerta . 17 , Nro 33 , Sivut 36 64 . <
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201907033549> >

<http://hdl.handle.net/10138/317842>

cc_by
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Suullisen perinteen pelastajista kulttuuriperinnön tuottajiksi ja tulkitsijoiksi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kouluyhteistyö 1800-luvulta tähän päivään

Kati Mikkola

Tarkastelen artikkelissa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkiston suhdetta kouluihin: sitä, missä rooleissa opettajat ja oppilaat ovat toimineet perinteen ja nykykulttuurin tallentamisessa 1800-luvulta tähän päivään ja millaisia tavoitteita SKS:llä on eri aikoina ollut koulujen kanssa tehdyille yhteistyölle. SKS perustettiin vuonna 1831 edistämään suomen kielen ja suomenkielisen kirjallisuuden asemaa. Kansanperinteen keruu ja tallentaminen kuuluivat seuran toimintaan alusta lähtien. Seuran kokoelmat ovat karttuneet kansalaisaktiivisuuden ansiosta ja erityisesti 1930-luvulla organisoidussa arkiston keruuverkossa opettajat olivat vahvasti edustettuina. Aineistoja kertyi myös koululaisilta, jotka osana koulutehtäviään osallistuivat vanhan ja katoavan suullisen kansanperinteen ”pelastamiseen” arkistoon. Keruun kohteisiin on kuulunut jo varhain myös koululaisten oma perinne. 2000-luvulle tultaessa seurassa ryhdyttiin pohtimaan omaa toimintaa niin kutsutun yleisötyön näkökulmasta. Osoitan artikkelissani SKS:n kouluyhteistyön muuttuneen 1800- ja 1900-luvuilta, jolloin yhteistyö koulujen kanssa nähtiin arkistossa ennen kaikkea keinona kartuttaa omia kokoelmia. 2000-luvulta lähtien on pohdittu arkiston mahdollisuuksia välittää asiantuntemustaan ja tukea kouluja opetussuunnitelmien mukaisten oppimistavoitteiden saavuttamisessa. Samaan aikaan arkistokentällä on myös alettu käyttää käsitettä arkistopedagogiikka, jolla tarkoitetaan tyypillisesti opetussuunnitelmien tavoitteisiin nojaavaa opetusta, jossa tulkitaan erilaisia arkistodokumentteja, tutustutaan arkistoaineistojen muodostumiseen sekä käytetään arkistoa oppimisympäristönä. Pohdin artikkelissa arkistopedagogiikan jäsentymistä osaksi kulttuuriperintökasvatusta. Artikkelini avaa näkymiä siihen, millaisia mahdollisuuksia arkistopedagogiikan kehittäminen voi jatkossa tarjota sekä kouluille että arkistoille.

Avainsanat: arkisto, kansanperinne, kulttuuriperintö, arkistopedagogiikka, kulttuuriperintökasvatus

Johdanto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa (SKS) voidaan pitää ensimmäisenä varsinaisena kansallisena järjestönä Suomessa. SKS perustettiin vuonna 1831 edistämään suomen kielen ja suomenkielisen kirjallisuuden asemaa maassa, jossa sivistyneistön ja hallinnon kieli oli ruotsi. Alusta lähtien kansanperinteen [1] keruu ja tallentaminen kuuluivat seuran toimintaan. Kirjallisen kansallisen historian puuttuessa suullinen kansanperinne nähtiin voimavarana, jonka varaan oli mahdollista rakentaa kansallista identiteettiä ja historiaa, joista myös kansa kaikkine kerroksineen haluttiin tehdä tietoisiksi. Kunnan kansalaisten kasvattamisessa kansakoululaitoksen ja oppikoulujen kehittäminen olivat keskeisiä hankkeita 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Samalla opettajista muodostui yhteiskunnallisesti aktiivinen joukko, josta osa osallistui myös perinteenkeruuseen osana isänmaallisia harrastuksiaan. Tarkastelen artikkelissani SKS:n suhdetta kouluihin seuran historian eri vaiheissa aina 1800-luvulta 2010-luvulle: Millaista yhteistyötä SKS on tehnyt koulujen kanssa ja mitä yhteistyöllä on eri aikoina tavoiteltu? Missä rooleissa opettajat ja oppilaat ovat toimineet perinteen ja nykykulttuurin tallentamisessa 1800-luvulta tähän päivään? Millaisia muutoksia ja jatkuvuuksia kouluyhteistyössä voidaan havaita?

SKS:n toimintakenttä on monitahoinen ulottuen nykyään arkisto- ja kirjastotoimesta tutkimukseen, kirjojen kustantamiseen ja kirjallisuusvientiin. SKS on tehnyt kiinteää yhteistyötä yliopisto-opetuksen ja yliopisto-opettajien kanssa koko historiansa ajan, mutta tässä artikkelissa näkökulma rajoittuu yhteistyöhön yleissivistävää koulutusta edustavien oppilaitosten ja opettajien kanssa. Myös seuran kaupallinen kustannustoiminta oppimateriaaleineen rajautuu tarkastelun ulkopuolelle. [2] Keskityn artikkelissani tarkastelemaan kouluyhteistyötä, joka liittyy erityisesti seuran organisoimaan kansanperinteen ja muistitiedon keruuseen sekä näiden aineistojen arkistointiin. Kansanperinteen aineistot karttuivat 1830-luvulta lähtien yli sadan vuoden ajan rinta rinnan julkaisujen kanssa, kunnes seuraan perustettiin 1930-luvulla erillinen kansanrunousarkisto. Nykyään perinnekokoelmat kuuluvat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon, joka muodostettiin vuonna 2016 yhdistämällä kansanrunousarkisto ja 1970-luvulla erilliseksi osastoksi erotettu kirjallisuusarkisto yhdeksi arkistoksi, jonka kokoelmat jakaantuvat perinteen ja nykykulttuurin sekä kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmiin.

SKS:n historian eri vaiheita on tutkittu ja esitelty seikkaperäisesti useissa julkaisuissa (esim. Hirvonen et. al. toim. 1981; Häggman 2012; 2015; Kurki toim. 2004; Kuusi toim. 1956; Sulkunen 2004), mutta seuran kouluyhteistyön tarkastelu on jäänyt tutkimuksissa tähän asti marginaaliseksi.

Kouluyhteistyöhön liittyvät väistämättä kysymykset toiminnan pedagogisista lähtökohdista ja perusteista. Vaikka sekä ammattimainen arkistopedagoginen toiminta että yhteistyö arkistojen välillä on lisääntynyt Suomessa viime vuosina, on arkistopedagogiikka kehityksessään vielä ”taaperovaiheessa” verrattuna esimerkiksi museopedagogiikkaan, jota on kehitetty aktiivisesti 1970-luvulta lähtien, ja joka on jo vakiinnuttanut asemansa suomalaisella museokentällä vakituisine museolehtoreineen (ks. esim. Stark 2006). Ymmärtääksemme nykyisen arkistopedagogisen kehitystyön

lähtökohtia ja kasvualustaa, on tarpeen muodostaa käsitys siitä, millainen arkiston ja koulujen välinen suhde on ollut pidemmällä aikaperspektiivillä.

Koska tarkastelemani ajanjakso 1800-luvulta 2010-luvulle on huomattavan pitkä, pyrin aineistoja analysoidessani rakentamaan kuvaa SKS:n kouluyhteistyön suurista linjoista ja keskeisistä muutoksista. Muita yksityiskohtaisemmin käsittelen seuran 2000–2010-luvuilla toteuttamia hankkeita ja niiden arkistopedagogisia painotuksia. Artikkelin aluksi esittelen tutkimukseni lähtökohdat sekä käyttämäni menetelmät ja tutkimusaineistot. Tämän jälkeen tarkastelen SKS:n ja koulujen välistä yhteistyötä kolmesta aineistojen analyysin tuloksena hahmottuneesta näkökulmasta, jotka tuovat esiin opettajien ja koululaisten toimintaa erilaisissa rooleissa: tarkastelen opettajia kansanrunouden kerääjinä, koululaisia muistitiedon kertojina sekä kouluja arkiston käyttäjinä ja asiakkaina. Tutkimukseni osoittaa, että nämä näkökulmat heijastavat myös seuran kouluyhteistyön painopisteiden muutosta aikojen kuluessa. Historiallisen tarkastelun jälkeen pohdin arkistopedagogisen kehitystyön tulevaisuutta ja esitän yhteenvedon tutkimuksen keskeisistä tuloksista.

Tutkimusmenetelmät ja aineistot

Arkistoihin liittyvät kysymykset ovat olleet viime aikoina vilkkaan keskustelun kohteena monilla tieteenaloilla. Arkistotieteen merkittävän vaikuttajan Eric Ketelaarin (2016) mukaan arkiston olemusta ja käsitettä on 2000-luvulla pohdittu esimerkiksi antropologiassa, sosiologiassa, psykologiassa, filosofiassa sekä historian, kulttuurin, kirjallisuuden ja median tutkimuksessa. (Ketelaar 2016, 228.) Ilmiön taustalla on antropologi Ann Stolerin *arkistolliseksi käänteeksi* (engl. archival turn) nimeämä ilmiö, jonka myötä eri alojen tutkijat ovat kiinnostuneet yhä enemmän aineistojen syntyprosesseista ja arkistojen toiminnasta: siitä, mitä on tapahtunut ennen kuin aineistot ovat päätyneet arkistoon ja mitä aineistoille tapahtuu arkistossa. Arkistot on alettu nähdä lähteiden sijaan subjekteina ja kulttuuristen käytänteiden muodostamina kokonaisuuksina. (Stoler 2002a; 2002b; ks. myös Ketelaar 2016, 231.)

Myös oma lähestymistapani ammentaa edellä kuvatusta keskustelusta. Hahmotan tutkimukseni eräänlaisena historiallisena arkistoetnografiana, jossa arkisto näyttäytyy etnografisena kenttänä, jonka toimijoita ja toimintaa tutkimuksessani analysoin. Muodostan artikkelissa kuvaa SKS:n ja koulujen välisestä yhteistyöstä eri aikoina käyttämällä tutkimusaineistona seuran hallinnollisia asiakirjoja, kuten kokouspöytäkirjoja, strategioita ja raportteja sekä arkiston ja kerääjien välistä kirjeenvaihtoa. Olen lisäksi analysoinut luetteloita kansanrunousarkiston (vuoteen 2015) ja SKS:n arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelmien keruuaineistoista sekä keruukehotuksia ja yksittäisiä aineistosidoksia, jotka sisältävät koulujen ja opettajien kanssa yhteistyössä kerättyjä aineistoja. Arkiston toimintaa kuvaavien aineistojen kvalitatiivisen analyysin lisäksi jäsenmän aineistoja suhteessa laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. SKS:n ja koulujen välisen yhteistyön tarkastelussa on olennaista kiinnittää huomiota paitsi konkreettisiin yhteistyömuotoihin myös siihen, millaisena arkiston suhde ympäröivään yhteiskuntaan on eri aikoina hahmotettu ja mistä lähtökohdista verkostoja koulumaailmaan on rakennettu.

SKS:n kokousten pöytäkirjat ja vuosikertomukset on julkaistu toimitettuina nimellä *Keskustelemukset* vuosina 1841–1938 *Suomi*-sarjassa. Olen käynyt nämä aineistot läpi kouluihin ja opettajiin liittyvillä sanahauilla, jotka tuottavat yleiskuvan siitä, millaisissa yhteyksissä opettajat ja koulut esiintyvät seuran toiminnassa. Olen tutustunut myös Kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirjoihin vuosilta 1933–1961 (vuodesta 1955 nimellä SKS:n kansanperinteen valiokunta) ja seurassa 2000-luvulla tehtyihin neljään strategia-asiakirjaan. Kirjeenvaihdon ja kerääjäsidosten osalta olen valinnut tarkasteltavakseni aineistoja, jotka ovat nousseet esiin muissa analysoimissani aineistoissa, kuten kokouspöytäkirjoissa. Kuten tutkimuksessa usein, yksi aineisto on johdattanut toisen aineiston luo. Käsikirjoitus- ja kirjeaineistojen osalta apunani on ollut myös Kaisa Kaurasen ja Mari Myllysen laatima julkaisematon ”Luettelo kansankerääjiä käsikirjoituksista ja kirjeenvaihdosta 1831–1910” (2006), joka sisältää tietoja sellaisista 1800-luvulla keruutyötä tehneistä opettajista, joiden oma koulutus oli vähäinen.

SKS:n arkiston keskeiset tehtävät voidaan hahmottaa aineistojen keräämisen, analysoinnin, säilyttämisen ja asiakaskäytön mahdollistamisen nelikenttänä. Vaikka kyseessä on nimenomaisesti tutkimusarkisto, ei SKS:n arkistojärjestelmää ole rakennettu arkiston oman toiminnan tutkimusta ajatellen, vaan ensisijaisesti kansanperinteen ja kulttuurin tutkimuksen tarpeisiin. Moni aiheeni kannalta olennainen ja kiinnostava seikka vaatii syvällistä arkistojärjestelmien ja eri aikojen luettelointitapojen tuntemusta. Olenkin monesti turvautunut arkiston henkilökunnan apuun ja asiantuntemukseen tutkimukseni kannalta olennaisten tietojen löytämisessä ja koostamisessa. [3] Seuran valtuuskunnan jäsenen roolissa olen 2010-luvulla ollut itsekkin mukana SKS:n koululaistiimissä pohtimassa seuran kouluyhteistyön ja arkistopedagogiikan kehittämistä. Olen työskennellyt myös erityisasiantuntijana seuran vuonna 2016 toteuttamassa arkistopedagogisessa pilottihankkeessa *Minusta jää jälki*. Hyödynnän tässä artikkelissa hankkeen julkaisematonta loppuraporttia (2017), jonka olen kirjoittanut yhdessä Sirkka-Liisa Mettomäen ja Inari Rannan kanssa.

Opettajat kansanrunouden kerääjinä

SKS:n alkuaikoina 1830-luvulta lähtien kansanrunoutta tallensivat lähes yksinomaan yliopistollisen koulutuksen saaneet kerääjät, heidän joukossaan myös ylempien oppilaitosten opettajia. Vaikka sivistyneistön edustajat ja erityisesti yliopisto-opiskelijat säilyivät pitkään keruutyön kantavina voimina, alkoi erityisesti 1870-luvun lopulta alkaen keruutoimintaan tulla mukaan myös muiden kansanryhmien edustajia kansakoulunopettajista ruumiillisella työllä elantonsa hankkineisiin maanviljelijöihin ja käsityöläisiin. (Mikkola 2013, 338–339.) Yksittäistä alkupistettä SKS:n koulu- ja opettajayhteistyölle on vaikea määrittää. Perinnekokoelmien ja asiakirjojen perusteella rakentuu kuitenkin kuva siitä, että 1800-luvun kuluessa keruutoiminnassa syntyi yhteyksiä moniin yksittäisiin opettajiin, mutta ei niinkään järjestelmällisesti kouluorganisaatioihin. Suomessa koulujärjestelmä kehittyi 1800-luvun loppupuolella kansa- ja oppikoulujen varaan rakentuvaksi yleissivistäväksi koulutusjärjestelmäksi, jota vähitellen kehittyvä ammatillinen koulutus omalta osaltaan täydensi. Kansakouluasetus annettiin virallisesti vuonna 1866, ja ensimmäiset kansakoulunopettajat valmistuivat Jyväskylän seminaarista keväällä 1867. Kansakoulujen perustamisvauhti vaihteli kuitenkin suuresti eri puolilla maata, ja

maaseudulla kirkon ylläpitämät kiertokoulut pysyivät pitkään yleisimpänä kansanopetuksen muotona. (Itälä 1993, 104–107; Mikkola 2009, 255–257. Kts. myös esimerkiksi Ahonen 2003.)

Paikkakuntakohtaiset erot ja koulujärjestelmän hidas vakiintuminen selittävät osaltaan sitä, että opettajat olivat 1800-luvun jälkipuoliskolla vielä koulutustaustaltaan varsin heterogeeninen ryhmä. Ylempää koulusivistystä tarjonneiden oppikoulujen opettajat olivat tavallisesti saaneet yliopistokoulutuksen ja kansakoulunopettajilla oli useimmiten takanaan seminaariopinnot. Maaseudulla opetusta tarjonneiden kiertokoulujen opettajissa oli kuitenkin myös sellaisia, jotka osasivat hädin tuskin itsekään kirjoittaa (esim. Rantala 2011a; Rantala 2011b). Sotkamolaisen kiertokoulun opettajan Heikki Härmän kirje SKS:lle vuonna 1892 havainnollistaa paitsi horjuvaa kirjoitustaitoa myös taloudellista niukkuutta: ”Pytän vastausta Korkia arvoiselta Suomen kirjan lisuten seuralta Helsingissä olen köyhämies ei ole oiki ata pännääkään saanettako selvääkään olen epävakainen siitä”. (SKS KRA. VK 23. Heikki Härmän kirje 22.1.1892.)

Opettajat nousevat esiin aktiivisesti kansanperinneaineistoa ja murreanoja lähettäneinä kerääjinä SKS:n toimintaa kuvaavia pöytäkirjoja 1800-luvun jälkipuoliskolta ja 1900-luvun alkupuolelta tarkasteltaessa (opettajien roolista sanastamisessa ja kansankielen sanakirjan kokoamisessa ks. esim. SKS:n keskustelemukset 16.3.1909). Osa kansakoulunopettajista oli tutustunut keruutyöhön jo seminaariaikana, sillä keruutyötä teetettiin opiskelijoilla joului- ja kesälomien aikaan heidän lomaillessaan kotipaikkakunnillaan osassa alakansakouluseminareista (ks. Sortavalan seminaarista esim. SKS:n keskustelemukset 7.5.1913; 16.3.1914; Hämeenlinnan alakouluseminaarista esim. SKS:n kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirja 3.10.1933). [4]

Vuoteen 1910 mennessä noin 300 opettajaa tai seminaarilaista oli lähettänyt SKS:lle kansanperinnettä tai murreanalippuja. Kansakoulunopettajat olivat usein myös merkittävässä roolissa kansanrunouden keruuharrastuksen levittämisessä paikallisella tasolla, sillä he olivat paitsi itse aktiivisia kerääjiä myös paikallisesti vaikutusvaltaisia toimijoita, jotka innostivat muitakin keruutyöhön. (Kauranen 2006a; 2006b: 11; Kauranen & Myllynen 2006, liite 2.; Mikkola 2013, 499, viite 25.) Osa opettajista sisällytti perintekeruun myös osaksi oppilaiden koulutyötä. *Keskusteluksissa* vuonna 1899 iittiläisen kansakoulunopettaja Juho Tyyskän todetaan lähettäneen kokoelman satuja, lauluja, sananlaskuja ja arvoituksia, ”jotka hän on kansakouluoppilastensa kautta keräyttänyt” (SKS:n keskustelemukset 31.5.1899). Muitakin esimerkkejä löytyy: SKS:n kokoelmiin kuuluu esimerkiksi Hämeenlinnan Normaalityökonventin oppilaiden keräämää perinnettä vuodelta 1884 ja Porin tyttölyseolaisten keräyksiä vuosilta 1924–1936 (Porin tyttölyseon lähetyksistä ks. myös SKS:n kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirja 30.4.1934). [5] Opettajien omaehtoinen aktiivisuus keruutyössä selittää suurelta osin sitä, että aineistoja kertyi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella myös koululaisilta.

Läpi 1800-luvun SKS:n organisoiman keruutyön tavoitteena oli pelastaa arkistoon ensisijaisesti mahdollisimman vanhaa ja nimenomaisesti suullisena välittyntä kansanperinnettä. Arvokkaimpana pidettiin kalevalamittaista runoutta, mutta myös

muuta aineistoa kerättiin, kuten muodoltaan uudempia runoja, sananlaskuja, arvoituksia, satuja, tarinoita sekä kuvauksia kansanomaisista tavoista ja uskomuksista. Aineistojen lähdearvon kannalta pidettiin alusta lähtien tärkeänä, että kerääjä kirjasi asiat muistiin juuri siinä muodossa kuin kertojat ne esittivät. Toivomuksena oli myös paikkakunnan murteen mukainen kirjoitusasu, mikäli kerääjä tähän kykeni. (Ks. esim. SKS:n keskustelemukset. Päiväämätön asiakirja toukokuulta 1883.) Vaikka seura pyrki enenevässä määrin ohjeistamaan keruutyötä 1800-luvun lopulle tultaessa, eivät kaikki lähetykset täyttäneet seuran asettamia odotuksia ja kriteereitä. [6] Esimerkiksi vuonna 1883 *Keskustelemuksissa* todettiin kiertokoulunopettaja Erkki Keräsen käsittäneen väärin, kuinka satuja kerätään. (SKS:n keskustelemukset 7.11.1883; ks. myös Mikkola 2013, 366–367.) Keruumenetelmien tai muistiinpanojen teknisten puutteiden lisäksi aineistojen ongelmana saattoi olla niiden sisältö: Esimerkiksi 1860-luvulla opettaja Henrik Laitinen lähetti Seuralle useiden kansanmiesten laatimia runoja, jotka myöhemmin luokiteltiin omiksi seipiteiksi ja täten ”epäaidoksi” kansanperinteeksi (Mikkola 2013, 373). 1930-luvulla puolestaan aktiivisesti keruutyötä tehneen opettaja Martti E. Mattilan lähettämät kotipitäjänsä vaiheita koskevat muistiinpanot todettiin kuuluvaksi paremminkin historiaa tutkiville seuroille ja kansatieteelliset piirrokset taas Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle (SKS:n kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirja 8.10.1934; 31.1.1935; 1.2.1935).

Hahmotettaessa opettajien roolia keruutyössä nousee yhtenä erityispiirteenä esiin heidän merkityksensä kansanomaisien sävelmien keruussa. Kansakoulunopettajat olivat lukkareiden ja maistereiden rinnalla keskeinen ryhmä, joka kartutti seuran sävelmäkokoelmia 1800-luvun puolivälin jälkeen (Laitinen 2013, 380). *Keskustelemuksissa* 1.3.1876 todetaan lempääläisen kansakoulunopettaja K. Hanellin lähestyneen seuraa kirjeellä, jossa hän kertoo nähneensä ”suurenmoisen vaivan, kerätessään vanhoja, luullakseni alkuperäisiä, savon talonpoikain tansseissa käytetyitä soittokappeleita”. Palkkiota toivoen Hanell lähetti noin 60:stä keräämästään kappaleesta seuran arvioitavaksi muutamia, jos niillä ”näyttäisi olevan mitään kansallista arvoa”. (SKS:n keskustelemukset 1.3.1876; ks. jatkosta esim. SKS:n keskustelemukset 5.9.1876: 16.3.1878.) Kun seura kesäkuussa 1886 julkaisi sanomalehdissä vetoomuksen, jossa kunnioitettavilta kansalaisilta pyydettiin ”kansanlaulujen, tanssien tai runojen sävelmiä (elikkä nuotteja)”, tuli lähetyksiä yhteensä 25, joista kahdeksan oli kansakoulunopettajien lähettämiä. Lähettäjien joukossa oli lisäksi yksi kiertokoulunopettaja, yksi laulunopettaja, kolme ylioppilasta, kaksi lyseolaista sekä kaksi herraa, kaksi neitiä, insinööri, urkuri, talonpoika, talollisen poika, maanviljelijä ja työmies. (SKS:n keskustelemukset 16.3.1887; Laitinen 2013, 380–381.) Kansanmusiikin tutkija Heikki Laitisen mukaan kansakoulunopettajien merkitys sävelmien keruussa kertoo ennen kaikkea Jyväskylän seminaarin opetuksen tehokkuudesta, jota piti yllä vankka vakaumus siitä, että nuotit ja harmonilla soitto oli opittava, jotta opettajat kykenivät soittamaan koulun hartauksissa ja opettamaan laulutunneilla. (Laitinen 2013, 381–382.)

Verrattuna moneen muuhun ammattikuntaan kansanperinteen keruuharrastus sopi kansakoulunopettajille siinä mielessä hyvin, että pitkä kesäloma tarjosi mahdollisuuden tehdä keruumatkoja myös oman asuinseudun ulkopuolelle. Kiertokoulunopettajat taas kiersivät jo työnsäkin puolesta kylästä toiseen. Peräseinäjokelainen kiertokoulunopettaja Elina Lahtinen mainitsee kirjeissään saavansa kokoon kuvauksia

kansan elämästä kiertäessään pitäjässä ja huomauttaa erityisesti kansanrunoihin liittyen, että metsäkylillä ”näitä aarteita enempi löytää”. (SKS KIA. 78 vir. Elina Lahtisen kirje, päivätty 27.9.1888; SKS KIA. 59. Elina Lahtisen kirje, päivätty 24.10.1887; ks. myös Mikkola 2013, 361–362.)

Palkkioksi arvokkaiksi arvioituista lähetyksistä SKS lähetti kerääjille kustantamiaan kirjoja ja pieniä rahallisia palkkioita. 1880-luvun puolivälistä lähtien vakiintuneen käytännön mukaisesti vaatimattomaksi arvioidut lähetykset kuitattiin *Keskustelemuksissa* mainesanoilla ”Kiitoksella mainitaan”. (Peltonen 2004, 201; Kauranen 2006a; Mikkola 2013, 357–358.) Kirjat ja kunniamaininnat eivät kuitenkaan pidemmän päälle lämmittäneet niitä, jotka uhrasivat keruutyöhön huomattavasti aikaansa ja myös varojaan, sillä liikkuminen paikkakunnalta toiselle ei ollut ilmaista ja myös kertojien kielenkantojen avaamiseksi oli toisinaan maksettava pieniä palkkioita. Osa kansanperinnettä keränneistä opettajista kääntyikin seuran puoleen saadakseen rahallista tukea keruutyöhön. Kiertokoulunopettaja Elina Lahtinen perusteli pyyntöään Seuran sihteerille F. W. Rothstenille vuonna 1888 näin:

Nyt pyydän, jos se olisi mahdollista, antaa minulle jonkun markan rahaa, jolla voisin puutteitani paikata. Puutokset astuvat liian lähelle, kuin pieni palkkani minkä saan, on melkein viljaa ja vilja ei nyt maksa paljon mitään. Suokaa anteeksi, että kainostelematta anon sitä, mikä olisi minulle tarpeellisinta. En suinkaan tällä tahdo halveksia kirjoja joita Seura on runsaalla mitalla minulle jo ennenkin antanut, joista Teitä sydämmestäni kiitän. (SKS KIA. 59. Elina Lahtisen kirje, päivätty 30.5.1888.)

Keruustipendejä ja matkarafoja myönnettiin harkinnan mukaan, ja esimerkiksi Lahtisen pyyntö sai suopean vastaanoton. Hänelle määrättiin ennakolta 75 markkaa kustannuksiin, joita keruu Peräseinäjoen syrjäisillä seuduilla tulisi aiheuttamaan. (SKS:n keskustelemukset 6.6.1888; ks. myös Mikkola 2013, 362–363.) [7] Vuodesta 1910 lähtien keruutyön kerääjille aiheuttamia kuluja helpotti se, että lähetyksen postittaminen hoidettiin Kaarle Krohnin aloitteesta perustetun ja vapaakirjeoikeuden piirissä olleen Suomalaisen Tiedeakatemian Keräilytoimiston kautta. Myös paperit lähetettiin kerääjille ilmaiseksi. (Mikkola 2013, 359.)

Seuran jäseniksi kutsuttiin 1800-luvulla pääosin koulutetuinta kansanosaa, kuten papistoa, lääkäreitä, yliopiston opettajia ja muita opettajia (Sulkunen 2004, 257–299). Jäsenistö oli pitkään miesvaltaista. 1800-luvun naispuolisista perinteenkerääjistä kahdeksan sai kutsun seuran jäseneksi. Ei ole yllätys, että tässä joukossa oli useita opettajana työskennelleitä, sillä 1800-luvun naiskerääjien joukossa opettajat muodostivat suurimman ryhmän. Seuran ensimmäinen naispuolinen kerääjä Charlotta Europaeus (1794–1858) keräsi perinnettä vuosien 1848–1856 välillä. Osan tästä ajasta hän toimi opettajana Pietarin suomalaisen seurakunnan tyttökoulussa. Opettajia olivat myös Fanny Pajula (1857–1918), joka matkusti poikansa Paavon kanssa Pohjois-Inkeriin keräämään kansanrunoja kesinä 1894 ja 1895 sekä Alli Nissinen (1866–1926), joka keräsi kansanrunoutta seuran stipendiaattina vuonna 1899 Pohjois-Savossa. (Mäkelä-Alitalo 2006; Näyhö 2008.) [8]

Opettaja-kerääjien joukkoon mahtuu myös niin kutsuttuja suurkerääjiä, joiden aineistot kuuluvat arkiston suurimpiin. Aivan omaa luokkaansa on kansakoulunopettajana Karjalan kannaksen Uudellakirkolla ja sittemmin kuuromykkäkoulun opettajana Oulussa toiminut Samuli Paulaharju (1875–1944), jonka kokoelmat SKS:ssa kattavat yli 65 000 muistiinpanoa ja 4000 sivua kansatieteellisiä kuvauksia eri puolilta Suomea, Karjalaa, Lappia ja Ruijaa. Käsikirjoitukset sisältävät tekstien ohella runsaasti valokuvia ja tarkkoja piirroksia keruumatkoilla kohdatuista ihmisistä sekä rakennuksista ja esineistä. Paulaharju on paitsi määrällisesti kiistaton suurkerääjä myös henkilönä laajojen piirien tuntuma. Tämä selittyy pitkälti sillä, että hänen toimintansa kansanperinteen parissa ei rajoittunut ainoastaan perinteen keruuseen: hän oli myös kirjailija, jolla oli huomattava tuotanto sekä tunnettu kansanperinteen esittelijä, joka levitti tietoutta muun muassa radioesitelmissään. (Syrjö 2006.)

Paulaharju aloitti perinteenkeruun opiskellessaan kansakoulunopettajaksi Jyväskylän seminaarissa ja jatkoi sittemmin keruutyötä yli neljänkymmenen vuoden ajan, etupäässä kesäloma-aikaan. Paulaharjun toinen vaimo Jenny, joka miehensä tavoin työskenteli kuuromykkäkoulun opettajana, oli tärkeä työkumppani perinteenkeruumatkoilla. (Syrjö 2006.) SKS:ssa Jennyn panos keruutyössä oli hyvin tiedossa, mutta jälkimaineessa hän on jäänyt miehensä varjoon. Huomionarvoista on, että arkiston hyllyiltä löytyvä sidottu aineisto on nimetty vain Samulin nimiin, vaikka seuran pöytäkirjoissa aineiston luovuttajina mainitaan usein heidät molemmat ja kokoelman sitomaton aineisto kulkee heidän molempien nimissä. [9]

SKS:n organisoiman kansanperinteenkeruun historiassa alkoi uusi dynaaminen vaihe 1930-luvun puolivälissä (Pöysä & Timonen 2004, 230). Vuonna 1934 Martti Haavio aloitti seuran arkistonhoitajana ja samana vuonna käynnistettiin Kalevalan riemuvuoden kilpakeräys, johon osallistui kaikkiaan 768 vastaajaa. Seuraavinkin vuosina toteutettiin suuria keruita, kuten vuoden 1937 Paikallisten tarinain ja muistojen kilpakeräys, johon osallistui 463 vastaajaa. Kalevalan riemuvuoden kilpakeruun päätyttyä Haavio tiedotti lehdistölle, että keruuseen osallistuivat ”miltei kaikki” kansalaispiirit, mutta nosti erityisiksi suurkerääjiksi kansakoulunopettajat, agronomit, insinöörit ja papit. Maakunnittain jaettuja ensimmäisiä palkintoja jaettiin kahdeksan, joiden saajista kaksi oli opettajia. Hämäläisen perinteen osalta palkinnon sai saarijärveläinen opettaja Otto Harju, joka oli haastatellut yli kuuttakymmentä kertojaa. Pohjalaisen perinteen keruusta palkittiin puolestaan nokialainen opettaja Artturi Railonsala, jonka aineistossa nimeltä mainittuja kertojia oli parisenkymmentä. Viimeksi mainittu palkittiin myös koko keruun kunniapalkinnolla. (Peltonen 2004, 208–211.)

Vuonna 1935 Haavio tutustui Ruotsin perinnearkistojen kirjeenvaihtajaverkostoihin ja niiden innoittamana muodostettiin myös SKS:aan ”asiamiesverkko” Kalevalan riemuvuoden kilpakeruuseen osallistuneista ja jo aiemmin seuralle aineistoja lähettäneistä kerääjistä. [10] Heidän lisäksi uusia kerääjiä pyrittiin houkuttelemaan mukaan toimintaan lehdissä julkaistuilla kerukehotuksilla. [11] (Peltonen 2004, 211–212; Pöysä & Timonen 2004, 230.) Näin muodostuneessa keruuverkossa opettajien edustus oli vahva. Osa mukana olleista opettajista teetti edelleen keruita myös oppilaillaan osana koulutyötä. Esimerkiksi lehtori Heikki Haavion – Martti Haavion veljen – välityksellä kokoelmiin tuli 1930-luvulla Saarijärven yhteiskoulun ja 1940-

luvulla Turun klassillisen lyseon oppilaiden keräämää perinnettä. (SKS KRA. Saarijärven yhteiskoulu. 1932; SKS KRA. Haavio, Heikki 2. 1947.) Viimeksi mainittuun sisältyy myös ruotsinkielistä aineistoa, mikä muutoin on seuran kansanperinnekoelmissa harvinaista, sillä ruotsinkielisen perinteen keruu oli keskitetty pääsääntöisesti vuonna 1885 perustetulle Svenska litteratursällskapet i Finlandille (SLS).

Opettajien ja koululaisten panosta SKS:n organisoimassa kansanperinteen keruutyössä voi pitkällä aikavälillä hahmottaa sen perusteella, kuinka suuri osuus kerääjistä on kuulunut näihin ryhmiin. Osuuksia on kuitenkin vaikea määrittää tarkasti, koska eri aikoina keruutyöhön osallistuneiden taustatietoja on kerätty eri tavoin (ks. Pöysä & Timonen 2004, 220) ja koululaisten keräyksiä on voitu merkitä osaksi opettajien kokoelmia, kuten esimerkiksi osassa Heikki Haavion sidoksia. Mikäli tarkasteluun otetaan kaikki vuoteen 1977 mennessä SKS:lle kansanperinneaineistoja lähettäneet kerääjät, saadaan kokonaismääräksi noin 10 000 kerääjää. 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella kerääjiä oli määrällisesti vähemmän, mutta heistä monet keräsivät aineistoa vuosien ajan ja lähettivät seuralle useita lähetyksiä. 1930-luvulta lähtien tilastoissa taas on paljon sellaisia henkilöitä, jotka osallistuivat johonkin yksittäiseen kilpakeruuseen. [12] Aineistoa lähettäneet on arkistossa luokiteltu sukupuolen ja ammatin mukaan siltä osin kuin näitä tietoja on ollut saatavilla. [13] Opettajat, lehtorit, seminaarilaiset ja koululaiset kuuluvat kaikki sivistystyöntekijöiden ryhmään, johon on kuitenkin luokiteltu myös muita, kuten ohjaajat, neuvojat, kirjailijat, taiteilijat, toimittajat ja ylioppilaat. Arkiston ATK-listojen perusteella laskettuna sivistystyöntekijöiden ryhmään kuuluvia oli kaikista aineistoa lähettäneistä hieman vajaat 20 prosenttia eli vajaat 2000 henkilöä vuoteen 1977 mennessä. Määrän suhteen on kuitenkin huomattava, ettei kaikista aineistoa lähettäneistä ole ammattitietoa, joten määrä on todennäköisesti tätä suurempi. Aineistoa lähettäneistä sivistystyöntekijöistä 58 prosenttia oli miehiä, 35 prosenttia naisia ja 7 prosentin sukupuolta ei ole merkitty aineistoihin. Nykyisellään arkiston vastaajaverkkoon kuuluu 433 henkilöä, joista yli 50 ilmoittaa joko entiseksi tai nykyiseksi ammatikseen lehtorin tai opettajan (Nirkko 2018a).

Koululaiset muistitiedon kertojina

Siinä missä keruu 1800-luvulla keskittyi vanhaan suulliseen perinteeseen, jonka parhaimpina kertojina pidettiin luku- ja kirjoitustaidottomia vanhuksia, keruun kohteet laajenivat vähitellen 1900-luvun kuluessa ja kiinnostus kohdistui myös elävään lasten perinteeseen, jonka itseoikeutettuja välittäjiä olivat lapset itse. [14] Osa seuran toimeenpanemista lasten ja koululaisten perinnettä koskevista kyselyistä kohdennettiin ensisijaisesti kouluille ja lapsille, osa suunnattiin laajemmille joukoille ja toteutettiin yhteistyössä esimerkiksi lehdistön, perinneseurojen tai muiden toimijoiden kanssa.

SKS:ssa varhaisin leikkiperinteeseen keskittyvä laaja keruuhanke oli T. E. Okkolan Kouluhallituksen myötävaikutuksella vuonna 1926 organisoima kilpakeruu, joka osoitettiin nimenomaan kansakoululaisille. Okkolan laatimaa opasta *Ohjelma vanhain kansanomaisten leikitapain kilpakeruuta varten* levitettiin kouluihin ympäri maata. (Peltonen 2004, 213.) Keruuhjeissa yläluokkalaisten ja jatkokurssilaisten haluttiin keräävän tietoa ”entisiin sukupolviin kuuluneiden Suomen nuorten leikitavoista,

joiden tunteminen on edistävää kotimaista tieteellistä tutkimusta ja joissa luultavasti on paljon säilyttämisen arvoista vastaisienkin nuorisopolvien kasvatuksen varalle” (*Ohjelma vanhain kansanomaisten leikkitapain kilpakeruuta varten* 1926). Kouluhallituksen ylijohtaja Oskari Mantereen ja osastopäällikkö A. J. Tarjanteen nimissä lähetetyssä kehotuksessa *Kaikille suomenkielisten maalauskansakoulujen johtajille* (1926) tehtävä oli kuitenkin muotoiltu ratkaisevasti toisin: ylimmän luokan oppilaille kehoitettiin antamaan ”oppilaiden omaan kokemukseen ja mieltymykseen vetoavat ainekirjoitustehtävät”, jotka koskevat ”nykyajan leikkejä ja leikkitapoja, joissa lapset itse ovat olleet mukana tai joita he ovat kotikylässään ainakin nähneet, kuitenkaan ei niitä leikkejä, jotka lapsille ovat koulun kautta tulleet tunnetuiksi.” (Mantere & Tarjanne 1926.) Keruuhankkeen tuloksena muodostettu aineistokokonaisuus *Leikkiä ja urheilua* sisältää aineistoa kaikkiaan 7844 vastaajalta ja käsittää 55 sidosta koulupiireittäin järjestettyjä oppilaiden tuntemia leikkejä sekä 33 sidoksen verran vanhemmilta ihmisiltä muistiinpantuja kansanomaisia leikkejä.

Okkolan laajan keruuaineiston jälkeen seuraava leikkiperinteen kannalta aktiivinen aikakausi alkoi seurassa 1960-luvulla. Kerääjille suunnatussa *Kansantieto*-lehdessä 12/1961 julkaistu kysely kansanomaisista leikeistä tuotti 350 vastausta, jotka on koottu 44:ään sidokseen (SKS KRA. L. Kansanleikkien suuri kilpakeräys 1962.) Vuosina 1969–1972 SKS toteutti yhteistyössä Helsingin yliopiston Kansanrunoustieteen laitoksella työskennelleen Leea Virtasen kanssa *Lastenperinteen*-kilpakeräyksen, jossa kaikkiin Suomen oppikouluihin lähetettiin lastenperinnettä koskevien äidinkielen aineiden, kotitehtävien ja keräelmien aiheita. Tuloksena oli 112 koteloa sitomatonta aineistoa, yhteensä 27 749 kirjoitusta useista eri aiheista, suosituimpina lasten toisilleen kertomat kummitusjutut ja ”muistelmat sakkimme käymistä sodista”. (SKS KRA. Lastenperinne 1969.) Seuran kokoelmiin kuuluu myös kansakoulujen nuorisotyön keskuksen ja Postisäästöpankin vuosina 1964–1965 toteuttaman *Pilkkanimien ja leikkien* -keruukilpailun (PSP-kilpailu) aineisto, joka sisältää yhteensä 4718 sivua aineistoa sekä *Kotiliesi*-lehden vuonna 1969 toteuttaman leikkilorukilpailun aineisto, joka sisältää lasten lähettämiä leikkiloruja eri puolilta Suomea. Kiteytynyttä perinnettä koottiin vielä vuonna 1983 yhdessä Kustannusosakeyhtiö Tammen ja *Opettaja*-lehden kanssa toteutetussa *Koulukaskujen*-keruukilpailussa, johon osallistui 306 vastaajaa. Tämän keruun aineistoa julkaistiin Antero Alpolan toimittamassa teoksessa *Opin sauna autuas aina. Koulukaskuja* (1984).

1970-luvulta lähtien lasten ja nuorten folkloren keruussa keskeinen henkilö SKS:ssa oli folkloristi Ulla Lipponen, joka tallensi vuosikymmenten kuluessa runsaat määrät lastenperinnettä teksteinä, äänitteinä ja videoina. Lipponen on kertonut erityisesti Leea Virtasen tutkimustyön antaneen hänelle 1970-luvun alussa virikkeen ryhtyä keräämään, tutkimaan ja julkaisemaan lastenperinnettä. Lipposelle keruu ja kenttätutkimus olivat paitsi virkatyötä myös elämäntapa: hän organisoi koulukeruita mutta merkitsi yhtä lailla muistiin myös omien ja naapurin lasten sanailua. Laajojen keruuaineistojen lisäksi Lipponen kirjoitti tieteellisiä artikkeleita lastenperinteestä [15] ja toimitti useita keruusiin perustuvia lastenperinneantologioita [16]. (Plättä 1995, 38–39; Kaivola-Bregenhøj et. al. 2015.)

Lipponen innostui videoimisesta perinteenkeruun välineenä verrattain varhain. Hänen kokoelmiinsa kuuluu muun muassa videoaineistoa penkinpainajaisajelusta Helsingissä

vuodelta 1982. Kokoelmiin kuuluu myös runsaasti 1980-luvun jälkipuoliskolla tehtyjä äänitteitä taputusleikeistä ja muusta lastenperinteestä, jota hän tallensi esimerkiksi Helsingissä Aleksis Kiven, Eläintarhan, Kaisaniemen, Käpylän, Mäkelän ja Oulunkylän ala-asteilla, Lohjalla Lohjansaaren ala-asteella, Savonlinnassa Puistokadun ala-asteella ja Turussa Raunistulan ja Snellmanin ala-asteilla. Laulu- ja taputusleikeistä on kokoelmissa myös videotallenteita. Taputusleikkiäänitteisiin liittyy oheisaineistona lisäksi lomakekyselyjä, joita toteutettiin esimerkiksi sodankyläläisillä ala-asteilla. (SKS KRA. Ulla Lipposen perinne kokoelma.) Lastenperinteen lisäksi Lipponen oli kiinnostunut laajemminkin siitä, miten lapset hahmottivat asioita ja elämäänsä. Vuonna 2006 kokoelmiin liitettiin Lipposen keräämiä lasten omaelämäkertoja eräältä hämäläiseltä yläasteelta (yleisemmin elämäkerrallisten aineistojen keruun yleistymisestä ks. Pöysä & Timonen 2004, 237).

Lipposen toimintaa kuvaa hyvin pyrkimys pysytellä lasten- ja nuorisokulttuurin pulssilla ja muutoinkin ajan hermolla: vuodelta 1999 kokoelmissa on videohaastattelu liittyen Spice Girlsin ja vuodelta 2001 videohaastattelu tyttöjen Harry Potter -harrastuksesta. Vuosina 1999–2004 Lipponen keräsi yhteistyössä opettajien kanssa esimerkiksi tekstimuotoista kännykkä- ja sähköpostiperinnettä useista kouluista eri puolilta maata. Maaliskuussa 2001 kerättiin lahtelaisen Salinkallion peruskoulun oppilailta Lahdessa järjestettyjen hiihdon MM-kisojen doping-skandaaliin liittyvää aineistoa ja saman vuoden syyskuussa koululaisilta tallennettiin World Trade Centerin terrori-iskuihin liittyvää aineistoa. Lipponen kokeili myös uusia keruutapoja esimerkiksi keräämällä vuosina 2001–2003 sähköpostiviestien muodossa koululaisten kuvauksia aiheesta ”Miten vietit halloweenia?” (SKS KRA. Ulla Lipposen perinne kokoelma.)

Lipposen elämätyön keskiössä oli nimenomaan lasten ja nuorten oma folklore, mutta tarkasteltaessa yleisemmin SKS:n toteuttamia lasten kokemuksia kartoittavia keruita huomataan, että niiden tähtäyspiste on ollut usein menneissä ajoissa – ja vastaajatkkin ovat täten olleet aikuisia. [17] Nimenomaan koulumuistoihin keskittyviä keruita on toteutettu SKS:ssa erityisesti 1990–2010-luvuilla. Vuosina 1995–1996 yhteistyössä Opetushallituksen kanssa järjestetyssä valtakunnallisessa keruussa *Kertomuksia suomalaisesta peruskoulusta* kerättiin aineistoa peruskoulujen yläasteiden oppilailta ja opettajilta. *Kirjoituksia erityisopetuksesta* -keruulla vuonna 2000 tallennettiin puolestaan erityisopetuksen murrokseen liittyvää muistitietoa. Kuitenkin myös useimmat kouluaiheisista keruista ovat keskittyneet nimenomaisesti vanhoihin koulumuistoihin ja vastaajat ovat olleet etupäässä entisiä koululaisia, opettajia ja oppilaiden vanhempia. [18] Vuoden 2002 kyselyssä *Oletko joutunut opettajana koulukiusatuksi?* oltiin kiinnostuneita erityisesti opettajien kokemuksista ja tunteista. Viimeisin kouluaiheinen keruu *Tunteet koulussa* (2018) pyrki tallentamaan laajemmasta näkökulmasta näkemyksiä ja kokemuksia siitä, millaisia tunteita kouluissa koetaan: ”Miten erilaiset tunteet vaikuttavat opettajan työhön ja oppilaisiin sekä erityisesti opettajan ja oppilaan vuorovaikutukseen?” Tuoreimpana lasten nykykulttuuriin keskittyvänä keruuavauksena on vuonna 2018 käynnistynyt hanke Minun kulttuuriperintöni, jossa nykyisten alakoululaisten koululaiskulttuurin muotoja pyritään tallentamaan kiinteässä yhteistyössä hankkeessa mukana olevien opettajien ja oppilasryhmien kanssa. [19]

Keruutoimintaa tarkasteltaessa on syytä huomata, että koulu on tärkeänä elinpiirinä läsnä monissa muissakin kuin vain kouluaiheisissa keruuaineistoissa (ks. esim. Sateenkaarinuorena nyt ja ennen 2014; Vammaisena Suomessa 2014). Lisäksi koululaiset ovat vuosikymmenten varrella vastanneet myös moniin sellaisiin kyselyihin, jotka eivät ole koskeneet nimenomaisesti koulua tai lasten- ja nuorisokulttuuria. Näissä tapauksissa taustalla on usein ollut yksittäisen opettajan aktiivisuus jonkin keruun kohdalla tai keruun järjestäjien ja yhteistyökumppanien aktiivinen tiedottaminen ja halu saada vastauksia mahdollisimman monilta ikäryhmiltä. Esimerkiksi keruuseen *Suomalaisen päivä 2.2.1999* tuli koululaisten päiväkirjoja yli 400 koulusta, yhteensä 22 585 kirjoittajalta. [20] Vastaavaan keruuseen vuonna 2009 osallistui siihenkin noin 320 koulua tai koululuokkaa.

Historiallisessa jatkumossa SKS:n keruutoiminnan yhteydet koulumaailmaan näyttäytyvät arkiston kannalta ennen kaikkea keinona kartuttaa omia kokoelmia. Koulut ovat toimineet arkistolle resurssina, joka on yhteistyön onnistuessa mahdollistanut aineistojen kartuttamisen tutkijoita ja muita yhteistyötahoja kiinnostavista teemoista. Informantteina toimineille ja kyselyihin vastanneille koululaisille arkistolla on ollut tarjota kokemus osallistumisesta katoavan suullisen perinteen pelastusoperaatioon tai yleisemmin kansallisen kulttuuriperinnön kartuttamiseen. Samalla jokaiselle aineistojaan lähettäneelle on tarjottu eräänlainen pala ikuisuutta ajallisessa maailmassa. Tähän viittaa seuran internet-sivujen nykyinenkin kerukehotus: ”Osallistumalla SKS:n arkiston keruusiin jätät pysyvän jäljen kansakunnan muistiin. Eri teemoihin pureutuvilla keruilla kartutamme kansallista kulttuuriperintöämme. Odotamme juuri sinun vastaustasi, ja otamme jatkuvasti aineistoa vastaan.” [21]

Koulut arkiston käyttäjinä ja asiakkaina

Keruutoiminnan rinnalla SKS:n kouluyhteistyö on saanut 2000-luvulta lähtien uudenlaisia muotoja ja tavoitteita. Tähän on vaikuttanut se, että seurassa ryhdyttiin pohtimaan omaa toimintaa aiempaa systemaattisemmin niin kutsutun yleisötyön näkökulmasta. Olen törmännyt seuran käytävillä toistuvasti työntekijöiden muistitietoon siitä, että koululaisryhmiä on vierailut talossa harvakseltaan vuosikymmenten saatossa, mutta suhtautuminen niihin on ollut varauksellista. Koska arkiston asiakkaiksi on mielletty ensisijaisesti tutkijat, äänekkäitä koululaisryhmiä ei ole kaivattu sekoittamaan kortistoja ja häiritsemään tutkijoiden työrauhaa. Uudenlaiseen ajattelutapaan ohjasi seuran osallistuminen vuosina 2005–2012 yhdeksän kansallisen kulttuurilaitoksen *Kulttuurin laajakaista* -kulttuurikasvatushankkeeseen, joka toteutettiin yhteistyössä Opetushallituksen kanssa. [22] Kaksikielisessä (suomi ja ruotsi) hankkeessa valtakunnallisesti toimivat mutta Helsingissä sijaitsevat kulttuurilaitokset yhdistivät ensimmäistä kertaa voimansa kouluyhteistyön merkeissä. (Lampinen 2010, 10, 25.)

Hankkeessa perusopetuksen 7.–9.-luokkalaisia, lukiolaisia ja ammattioppilaitosten opiskelijoita tutustutettiin kulttuurilaitosten historiaan ja nykypäivään. Ohjelma koostui ennakkotehtävistä, opintokäynnistä ja jatkotehtävistä. Verrattuna SKS:n aiempaan kouluyhteistyöhön hankkeessa oli uutta se, että toiminnan tavoitteet ja sisällöt sovitettiin tietoisesti eri oppiaineiden opetussuunnitelmien perusteisiin. Tämä tapahtui

siten, että hankkeen tuottaja tutustui sekä opetussuunnitelmiin että kulttuurilaitosten tarjoamiin mahdollisuuksiin ja punoi ne yhteen. Kulttuurilaitoksissa lähtökohtana olivat niiden senhetkiset resurssit ja valmiudet koululaisryhmien vastaanottamiseen. SKS:n osalta vierailu oli suunniteltu osaksi erityisesti äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomen (toinen kotimainen kieli) opetusta. Esittävien taiteiden laitokset olivat selvästi suositumpia vierailukohteita kuin arkistot ja kirjastot. Vuosina 2006–2009 SKS:ssa vieraili yhteensä seitsemän ryhmää. [23] Vaikka hanke sai oppilaitoksissa myönteisen vastaanoton ja sille todettiin olevan kysyntää, ongelmaksi muodostui rahoituksen lyhytjänteisyys ja matkarahoituksen puuttuminen, mikä vähensi hankkeen valtakunnallisuutta. Hankkeella ei ole ollut jatkuvuutta vuoden 2012 jälkeen, joskin yksittäisten kulttuurilaitosten omaan toimintaan sillä on ollut vaikutusta. Esimerkiksi Kansallisteatterissa hanke vaikutti osaltaan teatterikuraattorin viran perustamiseen. (Lampinen 2010, 6, 13, 14, 21, 24, 25, 28.) Hankkeen raportissa (2010) siteerataan SKS:lta tullutta palautetta, joka kiteyttää hankkeen merkityksen seuralle:

Aikaisemmin meillä on käynyt lähinnä vain yliopisto-opiskelijoita. Siinä mielessä koululaisryhmien tulo on meille ihan uusi asia. Aiemmin meillä ei varsinaisesti ole ollut pedagogista toimintaa ja siksi tämä yhteistyö muiden kulttuurilaitosten kanssa on ollut SKS:lle merkittävää. (Lampinen 2010, 25.)

Kulttuurin laajakaista -hankkeen rinnalla SKS aloitti vuonna 2006 harjoittelijayhteistyön Helsingin yliopiston opettajankoulutuksen kanssa. Seurassa on toiminut useina vuosina muutamia opettajaksi opiskelevia tehtävänään laatia koululaisille suunnattuja oppimistehtäviä esimerkiksi seuran verkkosivuilla julkaistuihin tietopaketteihin Kalevalasta, Aleksis Kiven Nummisuutareista ja vuotuisjuhlista. Seuran 175-vuotisjuhlavuoden kunniaksi vuonna 2006 seuran verkkosivuilla julkaistiin myös lehtori Tuula Uusi-Hallilan lukion äidinkielen opetukseen laatima verkko-oppimisaineisto *Kieli ja identiteetti*. Pedagogisen näkökulman sisältävää yhteistyötä laajennettiin vuonna 2015 Humanistiseen tiedekuntaan, kun seura toteutti yhteistyössä Helsingin yliopiston kulttuuriperinnön opiskelukokonaisuuden kanssa opintokokonaisuuden *Arkistopedagogiikka ja kerrottu kulttuuriperintö*. [24] Kurssin lopputyönä opiskelijat ideoivat pienryhmissä SKS:n käyttöön arkistopedagogisia työpajamateriaaleja. (Mettomäki et. al. 2017, 1.)

Vuosina 2014–2015 seuran yleisötyön kehittämistä ideoi ”koululaistiimi”, johon kuului edustajia seuran arkistosta, viestinnästä ja luottamuselimistä. [25] Koululaistiimissä syntyi ajatus seuran arkistopedagogiikan aiempaa systemaattisemmasta kehittämisestä. Asiaa taustoitettiin kartoittamalla arkistopedagogista osaamista muissa maissa, erityisesti Ruotsissa, ja vaihtamalla kokemuksia kotimaisten kollegojen, erityisesti Svenska litteratursällskapet i Finlandin (SLS) arkistopedagogisesta työstä vastaavien työntekijöiden kanssa. [26] Koululaistiimissä ideoitiin myös arkistopedagoginen pilottihanke *Minusta jää jälki*, joka toteutui Jane ja Aatos Erkon säätiön rahoituksella vuonna 2016 ja hyväksyttiin osaksi Suomi 100 -juhlavuoden (2017) virallista ohjelmaa. (Mettomäki et. al. 2017, 1.) Hankkeen toteuttamiseksi seura palkkasi ensimmäistä kertaa henkilökuntaa nimenomaan pedagogiseen kehittämistyöhön. Seurassa toimi vuoden ajan osa-aikainen yleisötyön kehittäjä ja kolmen kuukauden ajan täysiaikainen erityisasiantuntija. [27]

Minusta jää jälki -hankkeen tavoitteiden ja sisältöjen lähtökohtana olivat peruskoulun (2014) ja lukion (2015) opetussuunnitelmien perusteet, jotka otettiin kouluissa käyttöön asteittain vuodesta 2016 lähtien. Arkistopedagogiikka määriteltiin hankkeessa opetussuunnitelmien tavoitteisiin ja oppimiskäsitykseen nojaavaksi opetuksiksi, jossa tulkitaan erilaisia arkistodokumentteja, tutustutaan arkistoaineistojen muodostumiseen sekä käytetään arkistoa oppimisympäristönä. Hankkeessa arkistopedagogiikka sidottiin osaksi kulttuuriperintökasvatusta, jonka tavoitteena on edistää lasten ja nuorten kulttuuristen oikeuksien toteutumista, kulttuuristen taitojen kehittymistä ja kokemusta osallisuudesta. (Mettomäki et. al. 2017, 5.) Samalla seuran arkistopedagogiikka liitettiin osaksi kulttuuriperintötematiikkaa, joka on ollut viime aikoina vahvaa erityisesti museoalalla ja Unescon aineellisen ja aineettoman perinnön konteksteissa (vrt. Stark 2006).

Minusta jää jälki -hanke toteutettiin yhteistyössä seitsemän eri puolella Suomea toimivan koulun kanssa. [28] Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) uutena elementtinä koulujen arkeen oli tuotu velvoite sisällyttää opetukseen eri oppiaineita eheyttäviä monialaisia oppimiskokonaisuuksia, joita hankkeessa toteutettiin arkistopedagogiikkaan sitoen. Eri tiedonalojen yhdistämistä toteutettiin opetussuunnitelman perusteiden hengessä myös mukana olleessa lukiossa, jossa arkistopedagoginen oppimiskokonaisuus toteutettiin paikallisena syventävänä kurssina. Hankkeeseen osallistui jokaisesta pilottikoulusta 3–4 eri oppiaineen opettajaa. (Mettomäki et. al. 2017, 2, 6.) Joukossa oli sekä luokanopettajia että aineenopettajia, muun muassa äidinkielen ja kirjallisuuden, historian, yhteiskuntaopin, uskonnon ja elämäntutkimuksen opettajia.

Hankkeen arkistopedagogisena ideana oli tuottaa mukana olleille nuorille kokemus siitä, millaista on olla yhtäältä kulttuuriperinnön tulkitsija ja toisaalta sen tuottaja. Yhteistyössä pilottikoulujen opettajien ja oppilaiden kanssa oppimiskokonaisuuksien teemoiksi muotoutuivat *Teknologian vaikutukset ihmisten elämään, Lapsuus ja nuoruus ennen ja nyt* sekä *Paikalliskulttuuri ja identiteetti*. Kulttuuriperinnön tuottamiseen nuoret osallistuivat kussakin koulussa järjestetyssä työpajassa, jossa oli mukana opettajan lisäksi SKS:n työntekijä. Työpajassa nuoret pohtivat omia kokemuksiaan ja muistojaan valitusta teemasta ja tallensivat niihin liittyviä tekstejä, kuvia ja linkkejä SKS:n digitaaliseen *Muistikko*-palveluun. *Muistikossa* muistot sijoitetaan tiettyyn paikkaan maailmankartalla ja kaikilla on mahdollisuus paitsi ladata omia aineistoja, myös lukea ja katsoa muiden muistoja. (Mettomäki et. al. 2017, 2–3.)

SKS:ssa järjestetyissä työpajoissa, joihin kukin koulu osallistui kerran hankkeen aikana, keskityttiin puolestaan kulttuuriperinnön tulkitsemiseen. Työpajoissa nuoret vierailivat arkistosalissa ja tutustuivat pienryhmissä vanhoihin käsialoihin, tulkitsivat valokuvia ja äänitteitä ja harjoittelivat teksti- ja tutkimustaitoja SKS:n työntekijän ohjaamana. (Mettomäki et. al. 2017, 3.) Työpajassa moni kuuli ensimmäistä kertaa elämässään, miltä kuulostaa karjan kutsuhuuto, helppoheikin myyntipuhe tai loitsu. Eksoottisina koettujen äänitteiden pohjalta pohdittiin myös sitä, mitä meidän ajastamme kannattaisi äänittää tulevia sukupolvia varten. Mikä nykykulttuurin äänimaisema olisi tallentamisen arvoinen ja miksi? (Mikkola, tulossa.) Arkistopedagogiikan elämyksellistä potentiaalia havainnollistaa se, että kerättyjen palautteiden perusteella monille nuorille SKS-vierailun kohokohta oli omakohtainen

tutustuminen arkistosalin kortistoihin ja arkiston kokoelmahuoneeseen ”kaikkein pyhimpään”, jossa säilytetään alkuperäisiä käsikirjoituksia (Mettomäki et. al. 2017, 5).

Työpajakonseptien kehittämisen rinnalla SKS:ssa on tuotettu viime vuosina uusia perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmiin räätälöityjä vapaasti käytettävissä olevia oppimisaineistoja. SKS:n ja SLS:n yhteistyönä tekemä arkistoaineistojen lähdekriittiseen tarkasteluun ohjaava kaksikielinen oppimisaineisto *1918. Minä olin siellä – Jag var där* (2016) palkittiin Pohjoismaisilla arkistopäivillä 2018 parhaana digitaalisena arkistoaineistopalveluna. [29] Vuonna 2018 SKS osallistui ensimmäistä kertaa opetusalan Educa-messuille ja julkaisi siellä useiden monitieteisten tutkimushankkeiden tuloksiin perustuvan digitaalisen oppimisaineiston *Kynällä kyntäjät*, jossa suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin kirjallistumista ja 1800-luvun yhteiskunnallisia murroksia tarkastellaan tavallisen kansan näkökulmasta. Aineiston oppimistehtävät on laadittu erityisesti äidinkielen ja kirjallisuuden, historian, uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetukseen. [30] Vuoden 2018 aikana ryhdyttiin keräämään myös SKS:n toiminnasta kiinnostuneiden opettajien yhteystietoja ja lähettämään opettajille räätälöityä uutiskirjettä.

Yhteydet koulutuskenttään on nostettu esiin myös seuran viimeaikaisissa strategia-asiakirjoissa. Seuran ensimmäisissä strategioissa, jotka laadittiin osin samoille vuosille, 2003–2010 ja 2008–2012, koululaitosta, yleissivistävää opetusta tai sen opettajia ei mainita, joskin seuran yhteistyötä yliopisto-opetuksen ja tutkijakoulujen kanssa korostetaan ja myös kohderyhmältään määrittelemättömien ”verkko-oppimisaineistojen” tuottaminen tarpeen mukaan mainitaan (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Strategia 2003–2010, 10, 12–13; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran strategia 2008–2012, 10). SKS:n strategiassa vuosille 2013–2017 seuran yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen kuvataan toteutuvan ”moniäänisen julkaisupolitiikan sekä palvelujen, yhteiskunnallisen verkostoitumisen ja koululaitoksen kautta”. Opettajat tulevat erikseen mainituiksi jäsenhankinnan kohdalla tutkijoiden ja kulttuuritoimijoiden rinnalla. [31] (SKS:n strategia 2013–2017, 11, 12.)

Strategiassa vuosille 2018–2022 seuran asiakaskuntaa eritellään aiempaa strategiaa tarkemmin. Strategiassa pidetään tärkeänä paitsi säilyttää kiinteä yhteys nykyisiin asiakkaisiin, myös tavoittaa uusia. Esimerkkeinä asiakasryhmistä mainitaan seuran jäsenistön ohella seuran keskeisalojen ja muiden humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen tutkijat ja opiskelijat, opettajat, toimittajat, keruuvastaajat, eri alojen harrastajat sekä sukututkijat. Seuran yhdeksi keskeiseksi päämääräksi vuoteen 2022 mennessä on määritelty ”asiakkaiden parempi huomioiminen”, joka sisältää tavoitteen siitä, että ”kansalaisyhteiskunta on huomioitu etenkin oppilaitosyhteistyössä”. Yhteistyön merkitystä korostetaan linjaamalla, että ”[s]idosryhmien ja yhteistyötahojen tarpeet tunnistetaan ja ne otetaan joustavasti huomioon.” Seuran toiminnan yhteys laajempiin yhteiskunnallisiin prosesseihin tuodaan esiin toteamalla, että ”SKS:n toiminta vahvistaa uusiutuvaan tietoon perustuvaa käsitystä kulttuuriperinnöstä ja sitä kautta myös kansallisten tiede-, koulutus- ja kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteutumista.” (SKS:n strategia 2018–2022.)

Viimeaikaiset strategiat heijastelevat osaltaan SKS:n kouluyhteistyössä tapahtunutta olennaista muutosta. Siinä missä aiemmin kouluyhteistyötä lähestyttiin ensisijaisesti keinona kartuttaa omia arkistokokoelmia, nyt se nähdään mahdollisuutena jakaa asiantuntemusta ja tukea kouluja opetussuunnitelmien mukaisten oppimistavoitteiden toteuttamisessa. Muutoksen taustalla voi tulkita olevan reagointia myös muuttuneeseen yhteiskunnalliseen toimintaympäristöön, jota viimeisimmässä strategiassa kuvataan näin: ”Tämän hetken palvelutarpeissa korostuvat luotettavuus, saavutettavuus ja ketteryys. Haasteina koko toiminnalle ovat tarpeiden ja toiveiden ristiriitaisuus, taloudellisten resurssien epävarmuus sekä kulttuurin ja tieteen entistä näkyvämpi kyseenalaistaminen.” (SKS:n strategia 2018–2022.) Näin tulkitussa toimintaympäristössä kouluyhteistyö voidaan epäilemättä nähdä keinona laajentaa arkiston asiakaskuntaa ja turvata seuran toimintaedellytyksiä osoittamalla sen piirissä tehdyn työn merkitys koko kansalaisyhteiskunnalle, ei vain tieteelle ja tutkimukselle.

Kouluyhteistyön ja arkistopedagogiikan tulevaisuutta

Viime vuosina SKS:n kouluyhteistyössä on panostettu erityisesti arkistopedagogiikan kehittämiseen. SKS on kulttuuri-instituutiona toki paljon muutakin kuin arkisto, joten yhteistyötä koulujen kanssa olisi niin haluttaessa mahdollisuus tehdä myös muilla tavoilla, esimerkiksi kehittämällä kirjastopedagogiikkaa tai tutustuttamalla koululaisia tutkijan työhön. Arkistopedagogiikan kehittämisessä haasteena on vakuuttaa yhtäältä opetusalan, toisaalta arkistoalan ammattilaiset toiminnan tarpeellisuudesta ja mielekkyydestä. Taustalla on pitkä perinne, jossa arkistojen asiakaskuntana on nähty ennen kaikkea tutkijat. Koululaisia ja opettajia on pidetty potentiaalisina perinteen kerääjinä ja kyselyihin vastaajina, mutta ei niinkään arkiston käyttäjinä.

Arkistopedagogiikassa lähtökohtana on ajatus siitä, että arkistoilla on sekä sisällöllistä että menetelmällistä annettavaa paitsi alan opiskelijoille myös yleissivistävälle opetukselle. Arkistoaineistojen ominaisluonne – niiden runsaus, fragmentaarisuus ja moniäänisyys – merkitsevät sitä, että aineistojen tuominen koulujen saataville niiden tarpeisiin räätälöidyssä muodossa vaatii sekä pedagogista osaamista, että arkistoalan ja aineistojen tuntemusta. Koululaisille suunnattua arkistopedagogiikkaa on kehitetty erityisesti Ruotsissa, jossa on pohdittu muutoinkin laajasti arkistojen potentiaalisia käyttäjiä ja yleisöjä (ks. esim. Awebro 2004; Lundbäck 2012; Sjögren & Lundström 2004). Useimmissa maissa arkistoalan pedagoginen kehitystyö keskittyy kuitenkin edelleen arkistoalan ammattilaisten kouluttamiseen. Tämän osalta aktiivista kehitystyötä on tehty erityisesti Yhdysvalloissa, jossa on kehitelty esimerkiksi kulttuuriseen sensitiivisyyteen ja pluralistisiin lähtökohtiin nojaavia pedagogisia käytänteitä, joita voisi hyvin soveltaa myös arkistojen yleisötyöhön (ks. esim. Anderson et al. 2011; Gilland 2011). Arkistopedagogista lähestymistapaa on mahdollista laajentaa ja räätälöidä monille eri kohderyhmille, esimerkiksi senioreille, ulkosuomalaisille ja maahanmuuttajille. Merkittävä askel viimeksi mainittujen ryhmien huomioimiseen on SKS:n opetus- ja kulttuuriministeriöltä saama rahoitus vuonna 2020 käynnistyvälle arkistopedagogiselle hankkeelle, jonka kohderyhmänä ovat suomea toisena kielenä opiskelevat oppilaat ja Suomi-koulujen toimintaan eri puolilla maailmaa osallistuvat ulkosuomalaiset.

Yleissivistävän opetuksen kontekstissa arkistopedagogiikkaa on mahdollisuus kehittää moniin eri suuntiin ja sen avulla voidaan tukea monia opetussuunnitelmien sisältämiä opetuksen tavoitteita. Arkistolähteiden avulla voidaan harjoitella niin monilukutaitoa ja lähdekritiikkiä kuin myös eettistä ja esteettistä pohdintaa ja historiallista empatiaa (ks. Mikkola, tulossa). Arkistot toimivat myös erilaisten historiatulkintojen oppimisympäristönä (ks. Stark 2016) ja niihin tutustumisella voidaan vahvistaa ymmärrystä tiedon tuottamisen prosessista, jonka voi katsoa olevan yhä tärkeämpi kansalaistaito (ks. Mikkola, tulossa). Tietoon siitä, miten tietoa tuotetaan, liittyy paitsi tutustuminen siihen, mitä aineistoja arkistossa on, myös sen pohtiminen, mitä kokoelmista puuttuu ja mitä niissä voisi tai pitäisi olla (Stark 2016; Mikkola, tulossa). Samalla avataan näkymiä siihen, miten kukin voi itse vaikuttaa siihen, millaista tietoa meillä on käytettävissä nyt ja millaisia jälkiä jätämme tästä ajasta tuleville sukupolville. Aineistojen tulkitsemisen taitojen lisäksi arkistopedagogiikassa voidaan tukea tuottamisen ja aineistoista ammentamisen taitoja. Jo 1800-luvulta lähtien SKS:n arkistoaineistot ovat toimineet paitsi tieteellisten tutkimusten aineistoina myös kirjailijoiden, kuvataiteilijoiden ja muusikoiden inspiraation lähteinä. Luontevana jatkumona tälle olisi arkistopedagogiikka, jossa koululaiset saisivat tilaisuuden ammentaa arkistoaineistoista inspiraatiota omiin luoviin tuotoksiinsa.

Folkloristiikan tutkija Eija Stark totesi Kasvatus & Aika -julkaisun katsauksessa vuonna 2016, että vaikka arkistojen sisällöllinen potentiaali on lähes rajaton, arkistot eivät tällä hetkellä määrittele itseään ”elämyksellisenä eivätkä varsinkaan viihdettä tuottavana muistiorganisaationa, vaikka epäilemättä molempia elementtejä arkistoista löytyisi runsaasti” (Stark 2006, 7). Metodisessa mielessä Starkin mainitsema elämyksellisyys on arkistopedagogiikassa asia, jota kannattaa kehittää, ei kaihtaa. Arkistopedagogiikassa elämyksellisyyteen kytkeytyy paitsi sisällöt myös toiminnan muodot. Nykyisin vallalla oleva oppimiskäsitys ja opetussuunnitelmat perustuvat ajatukseen siitä, että kehollisuus ja eri aistien käyttö ovat ajattelun ja oppimisen kannalta tärkeitä (ks. esim. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 17). Arkistopedagogiikassa tämä voisi merkitä esimerkiksi sitä, että koululaisille tulisi mahdollisuuksien mukaan tarjota tilaisuus paitsi katsella ympärilleen, myös liikkua tilassa, kuunnella erilaisia äänimaisemia, koskea kortistoihin. Elämyksellisyys kiteytyy usein juuri mahdollisuuteen löytää ja oivaltaa itse.

Arkistopedagogiikan alan kehittäminen vaatii yhtäältä mahdollisuutta ja resursseja luoviin kokeiluihin, toisaalta tutkimuksellista ja systemaattista kehittämisotetta. Niin kauan kuin työ etenee lyhytaikaisten hankkeiden avulla tai arkiston työpajoihin hakeutuminen on ainoastaan yksittäisten opettajien oman aktiivisuuden varassa, arkistopedagogiikkaa ei voi pitää vakiintuneena osana organisaation toimintaa. Tämä tuotiin esiin myös *Minusta jää jälki* -hankkeen loppuraportissa, jossa todetaan, että mikäli SKS:n yleisötyötä halutaan jatkossa kehittää, ”tarvitsee se virallisen statuksen osana seuran virallista toimintaa sekä sitoutumista sen toteuttamiseen” (Mettomäki et. al. 2017, 8).

Tällä hetkellä opetussuunnitelmat ohjaavat kouluja etsimään aiempaa aktiivisemmin uudenlaisia oppimisympäristöjä koulun seinien ulkopuolelta, mikä on omiaan luomaan kysyntää myös arkistopedagogisille työpajoille ja erilaisille yhteistyöprojekteille koulujen ja arkistojen välillä (ks. myös Stark 2016; Mettomäki et. al. 2017, 1–2).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) opetuksen kulttuuritehtäväksi on määritelty

edistää monipuolista kulttuurista osaamista ja kulttuuriperinnön arvostamista sekä tukea oppilaita oman kulttuuri-identiteetin ja kulttuurisen pääoman rakentamisessa. Opetus lisää ymmärrystä kulttuureiden moninaisuudesta ja auttaa hahmottamaan kulttuureita menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumoina, joissa jokainen voi itse olla toimijana. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 18.)

Tämän tehtävän toteuttamisessa SKS:lla ja muilla arkistoilla olisi paljonkin annettavaa, onhan ajalliset jatkumot, kulttuurinen moninaisuus ja aineistojen moniäänisyys erityisesti perinne- ja muistitietoarkistojen ominta alaa. Näiden lisäksi arkiston jatkuva keruutoiminta tarjoaa koululaisille myös tavan osallistua itse muistitiedon ja yhteisen kulttuuriperinnön tuottamiseen – osallistumiseen ja osallisuuteen.

Lopuksi

Tarkastelin artikkelissa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kouluyhteistyön painopisteitä sen historian eri vaiheissa 1800-luvulta tähän päivään. Analysoin seuran toimintaa kuvaavien asiakirjojen avulla sitä, millaisin tavoittein ja tavoin arkistojen ja koulujen välistä yhteistyötä on eri aikoina rakennettu. Lisäksi pyrin avaamaan näkymiä siihen, millaisia mahdollisuuksia kouluyhteistyön ja arkistopedagogiikan kehittäminen jatkossa voivat tarjota kouluille, SKS:lle ja yleisemmin arkistoille. Jatkotutkimusten kannalta kiinnostavaa olisi kartoittaa ja analysoida myös sitä, miten yhtäältä seuran työntekijät, toisaalta toiminnassa mukana olleet opettajat ja koululaiset ovat yhteistyön kokeneet. Myös lasten ja nuorten folklore- ja muistelukerronta-aineistojen sisältöjen tarkempi analyysi syventäisi käsitystä siitä, millaisia tuloksia yhteistyöstä on syntynyt ja millaisia sisällöllisiä painotuksia yhteistyössä on ollut.

Tutkimusaineiston analyysin perusteella 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella seuran yhteydet koulumaailmaan rakentuivat ennen kaikkea yksittäisten kansanperinteenkeruusta innostuneiden opettajien varaan. Aktiivisten opettajien toiminnan tuloksena kansanperinneaineistoja kertyi myös koululaisilta, jotka osana koulutehtäviään osallistuivat kansallisiin talkoisiin: vanhan ja katoavan suullinen kansanperinteen ”pelastamiseen” arkistoon. Osa koululaisista innostui myös omaehtoisempaan perinteenkeruuseen.

Vähitellen 1900-luvun kuluessa mahdollisimman vanhan suullisen perinteen rinnalla alettiin kiinnostua myös lasten ja nuorten omista näkökulmista. Nuoret muuttuivat siis kerääjistä ja vanhempien ihmisten haastattelijoista kertojiksi ja oman perinteensä asiantuntijoiksi. 1920-luvulta 1970-luvulle keskityttiin lasten leikkiperinteen keruuseen, 1990-luvulta alkaen muisti- ja kokemustiedon tallentamiseen. Erityisesti lapsuus- ja koulumuistoihin liittyviä keruita on järjestetty vuosikymmenten kuluessa useita. Niistä osa on kohdistettu koululaisille, osa taas aikuisille, joiden on toivottu muistelevan omaa, usein vuosikymmenten takaista lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Nykyisellään SKS:n kokoelmiin kuuluu laajat aineistot lasten leikkiperinnettä

teksteinä, kuvina, äänitteinä ja videoina sekä runsaasti muistitietoa suomalaisesta lapsuudesta ja kouluista eri vuosikymmeniltä. Osa näistä aineistoista on syntynyt yhteistyössä opettajien ja koulujen kanssa, osa taas kouluyhteistyöstä riippumatta.

2000-luvun puolivälin jälkeen kouluyhteistyö alettiin hahmottaa osana seuran yleisötyötä. Tähän vaikutti merkittävästi seuran osallistuminen kansallisten kulttuurilaitosten yhteiseen *Kulttuurin laajakaista* -hankkeeseen (2005–2012). Siinä missä 1800- ja 1900-luvuilla yhteistyö koulujen kanssa nähtiin ennen kaikkea keinona kartuttaa omia arkistokokoelmia, 2000-luvun kuluessa painopiste on siirtynyt yhä enemmän siihen, miten seuran olisi mahdollista välittää asiantuntemustaan ja tukea kouluja opetussuunnitelmien mukaisten oppimistavoitteiden saavuttamisessa. Arkistopedagogisessa pilottihankkeessa *Minusta jää jälki* vuonna 2016 toteutettiin konkreettisesti tätä tavoitetta muun muassa rekrytoimalla hankkeeseen pedagogisen koulutuksen saaneita työntekijöitä.

SKS:n historiaa tarkasteltaessa voidaan havaita, että yhteistyötä koulujen ja opettajien kanssa on tehty eri muodoissa 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien, mutta kouluyhteistyön ja arkistopedagogiikan vakiinnuttaminen osaksi seuran perustoimintaa on edelleen siinä mielessä kesken, ettei seurassa toimi vakituista pedagogisen koulutuksen saanutta henkilökuntaa, jonka toimenkuva olisi muodostettu oppilaitosyhteistyötä tai yleisemmin yleisötyötä ajatellen. SKS:n kouluyhteistyön historia muodostuu ketjusta yksittäisiä yhteistyöprojekteja, joita on rakennettu eri aikoina eri lähtökohdista. Koululaisten ja opettajien roolit ovat vaihdelleet vanhoja perinteentaitajia haastatelleista kerääjistä omien kokemusten kertojiksi ja aivan viime aikoina myös arkistokokoelmien aktiivisiksi käyttäjiä ja arkiston asiakkaiksi.

FT Kati Mikkola on Helsingin yliopiston folkloristiikan dosentti ja työskentelee opetusneuvoksena Opetushallituksessa.

Viitteet

[1] Käytän artikkelissa sanaa *kansanperinne* rinnasteisena ilmaisuna sanalle *kansanrunous*, joka 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa kattoi käsitteenä niin kalevalamittaiset runot kuin uusimittaiset runot, sananlaskut, arvoitukset, sadut, tarinat sekä kuvaukset kansanomaisista tavoista ja uskomuksista. *Perinne*-sana *kansanperinteen* merkityksessä yleistyi käytössä vasta 1920-luvun lopulla (ks. Sihvo 1989, 258).

[2] Historiansa aikana SKS on julkaissut suuren määrän yleissivistävässä opetuksessa käytettyjä oppikirjoja ja muun muassa *Kalevalan* lyhennettyjä laitoksia, joiden avulla vanhaa runoperinnettä on tehty koululaisille tutuksi. Kustantamo julkaisi vuodesta 1948 lähtien myös kokoelmia äidinkielen ylioppilaskirjoitusten valioaineista (*Ylioppilastekstejä*). Tämä perinne päättyi 2018, kun teoksen korvasi SKS:n

kustantamon yhdessä Äidinkielen opettajain liiton kanssa suunnittelema digitaalinen äidinkielen ja kirjallisuuden ylioppilaskokeeseen valmentava ÄLY-oppimisympäristö.

[3] Haluan kiittää asiantuntevasta avusta erityisesti Suomen Kirjallisuuden Seuran arkiston kehittämispäällikkö Jukka Saarista, arkistotutkijoita Risto Blomsteria ja Juha Nirkkoa sekä SKS:n viestintäjohtaja Sirkka-Liisa Mettomäkeä.

[4] Koululaisten ja seminaarilaisen osalta keruutyö ei aina ollut omakohtaisen innostuksen herättämää, mikä sisälsi myös tiettyjä riskejä. Näihin viitataan SKS:n kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirjassa vuodelta 1933, josta käy ilmi, että Hämeenlinnan alakansakouluseminaariin maisteri Elina Brofeltille oli lähetetty kehoitus siitä, ettei hän enää ”ensi joululoman tehtäväksi antaisi oppilaille leikkilukujen keruuta, sillä nyt heillä on suuri mahdollisuus kopioida lorut jo kerätyistä kokoelmista, joiden käsikirjoitukset ovat arvatenkin vielä tallella oppilaitokseen vanhemmilla oppilailla.” Tämän sijaan ehdotettiin, että oppilaita kehoitettaisiin keräämään esimerkiksi vanhoja juhlatapoja tai uskomuksia. (SKS:n kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirja 10.11.1933). Neuvosta otettiin vaarin: marraskuussa 1935 maisteri Elina Ahon välityksellä Hämeenlinnan alakansakoulun oppilailta tuli seuraan 114 vihkoa eri puolilta Suomea kerättyjä juhlatapoja ja taikoja. (SKS:n kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirja 27.11.1935.) Kaikkiaan seuran kokoelmiin kuuluu Hämeenlinnan alakansakouluseminaarilaisten eri aiheista keräämää perinnettä viitisenkymmentä sidosta, yhteensä 33838 perinneyksikköä vuosilta 1926–1946 (SKS KRA. Hämeenlinnan alakansakouluseminaari. Sidokset vuosilta 1926–1946). Yksittäisistä lähetyksistä koottuun arkistosarjaan *Vähäisiä keräelmiä* on puolestaan liitetty Jyväskylän seminaarilaisten tallentamaa perinnettä 1910-luvun alkupuolelta ja Tornion alakansakouluseminaarin opiskelijoiden tallentamaa perinnettä 1930-luvun alkupuolelta (SKS. KRA. *Vähäisiä keräelmiä* 1880–1930).

[5] Aineistoja on myös muilta oppilaitoksilta, ks. esim. kolme sidosta (865 perinneyksikköä) Lahden kansanopiston oppilaiden johtaja Edla Kojosen johdolla keräämiä aineistoja vuodelta 1951 (SKS KRA. Lahden kansanopiston oppilaat. 1951).

[6] Keruutyöhön osallistuneiden joukon kasvaessa ja monipuolistuessa myös tarve aiempaa tarkemmille keruuohjeille kasvoi. Vuosina 1886–1900 seuran kustannuksella painettiin kymmenen *Muurahaiset*-kyselysarjaa ”työohjelmaksi ja -ohjeiksi ylioppilaille ja muille asiaa harrastaville kansalaisille”. Vuosina 1908–1909 keruita organisoitiin osittain Väinö Salmisen toimittaman, kansanrunouden kerääjille ja tutkijoille suunnatun lehden, *Antero Vipusen* kautta. (Haltsonen & Tunkelo 1938, 4; ks. myös Peltonen 2004, 215; Pöytä & Timonen 2004, 226.)

[7] SKS:n pöytäkirjoista käy ilmi, että vaikka valtaosa seuran varsinaisista stipendiaateista oli yliopistokoulutuksen saaneita, oli joukossa myös joitakin opettajia, jotka pääsivät tekemään keruutyötä seuran taloudellisen tuen turvin. Esimerkiksi kesälle 1936 opettaja Otto Harjulle myönnettiin 4000 markan stipendi kahden kuukauden keruutyöhön Keski-Suomessa (SKS:n kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirja 27.4.1936).

[8] Seuran jäseneksi kutsutuista Jyväskylän seminaarin suomen kielen opettajana toiminut Hulda Fésten lähetti seuralle aineistoja vuosien 1885–1890 välillä. Torpan

tyttö Mathilda Österberg (myöh. Grönqvist) oli ainoa 1800-luvulla seuran jäseniksi kutsuttu kansannainen. Myös hänellä oli pienimuotoista opettajakokemusta: ollessaan palveluksessa vauraalla maatilalla Lieviön kylässä Siuntiossa, hän toimi talon nuorten kotiopettajana. Yhteiskunnallisesti aktiivinen toimittaja, suomentaja ja kirjoittaja Lilli Lilius (1861–1945) toimi puolestaan opettajana Kokkolassa valmistavassa koulussa ja alakansakoulussa vasta aktiivisen keruuvaiheensa jälkeen. (Näyhö 2008.)

[9] Paulaharjun monipuolinen tuotanto oli lajissaan poikkeuksellinen, mutta hän ei ollut toki ainoa opettaja-kerääjä, jolla oli keruutyön rinnalla myös muita kirjallisia ambitiesiöitä (ks. esim. aiemmin mainitun kiertokoulunopettaja Elina Lahtisen julkaisuhaaveista Mikkola 2013, 354, 367). Kansanperinteen kerääjien tarjoamat käsikirjoitukset sopivat vain harvoin seuran kustannusprofiiliin, vaikka muutamat kustantamot olivatkin alkaneet julkaista myös niin kutsuttujen kansankirjailijoiden teoksia (Mikkola 2013, 355).

[10] Ajatus keruuverkosta ei ollut sinänsä uusi: Kaarle Krohn oli ehdottanut asiamiesverkoston luomista jo 1880-luvulla viittaamalla Viroon, missä kussakin pitäjässä toimi perinteenkeruusta vastaava asiamies (Peltonen 2004, 211).

[11] Samaa keinoa oli toki käytetty aiemminkin, ensi kerran jo vuonna 1847, jolloin Suomettaressa julkaistiin suurelle yleisölle suunnattu suomen kielen sanastoa koskeva keruukilpailu, joka liittyi Elias Lönnrotin suomalais-ruotsalaiseen sanakirjahankkeeseen (Laaksonen 1994, 3; Peltonen 2004, 211–212; Pöysä & Timonen 2004, 221). 1930-luvulla muodostetun keruuverkon työn tueksi ryhdyttiin julkaisemaan *Kansantieto*-nimistä tiedotus- ja kyselylehteä, joka ilmestyi vuosina 1936–1939 ja tauon jälkeen uudelleen vuosina 1961–1968. Asiamiehille toimitettiin edelleen ilmaiseksi paperia ja kuoria sekä arkiston ohjevihkosia, joita olivat *Tarinaopas* (1936), *Kotiseudun aarreaitta* (1937), *Taikanuotta* (5. painos vuonna 1936), *Ohjeita kansatieteellisten kertomusten laatijoille* sekä *Kirjoitusohjeita*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston vuosikertomus 1939; Peltonen 2004, 212, 215; Pöysä & Timonen 2004, 230–231, 235; Laaksonen 1994, 3.)

[12] Arvio kerääjien kokonaismäärästä ja keruutyön luonteesta perustuu Jukka Saarisen koostamiin tilastoihin ja sähköpostitiedonantoon (Saarinen 2018).

[13] Ammattiryhmät on nimetty seuraavasti: 1. maatalouselinkeinon harjoittajat, 2. käsityöläiset, 3. sekatyöläiset, 4. ammattimiehet, 5. kaupan ja teollisuuden yrittäjät, liiketoimintakäsitäjät, vakuutus- ym. asiamiehet, johtajat, merkonomit, rakennusmestarit, työnjohtajat, mestarit, 6. virkailijat, 7. sivistystyöntekijät, 8. kirkolliset virat ja 9. tutkijakerääjät. Lisäksi luokka 0. käsittää neidit ja rouvat ja luokka Tyhjä herrat ja ne, joista ei ole saatavilla tarkempaa tietoa.

[14] Kiinnostusta lasten omaan perinteeseen oli esiintynyt jossain määrin jo aiemminkin. Ks. esim. tohtori Th. Schwindtin Suomen Muinaismuistoyhdistykselle osoittama ehdotus kiertokirjeestä, jonka kustannuksiin myös SKS lupautui osallistua. Kirjeessä kansakoulujen, seminaarien ja kansanopistojen opettajia oli määrä kehottaa kirjoituttamaan oppilaillaan ”aineita kansatieteen alaan kuuluvista aineista n.k. kotitaskareista y.m., jotka aineet olisivat sitten säilytettävät koulujen arkistoissa tutkijain ja tulevien polvien nähtävänä.” (SKS:n keskustelemukset 2.11.1904.) Huomion

arvoista on myös se, että esimerkiksi Kalevalan riemuvuoden keräyksessä 1930-luvun puolivälissä monet kerääjät ovat oma-aloitteisesti hyväksyneet kertojikseen myös lapsia ja nuoria, mikä poikkesi keruuohjeista, joissa kehoitettiin kääntymään ”ystävien ja tuttavien sekä lähiseudun hyvämuististen vanhusten” puoleen (Peltonen 2004, 212–213).

[15] Esim. ”Tytöjen taputusleikit – feminiinistä kulttuuria” teoksessa *Louhen sanat: kirjoituksia kansanperinteen naisista* (toim. Aili Nenola & Senni Timonen) 1990; ”Ruusu ja rikkaruoho: rakkaus tyttöjen runovihkoperinteessä” teoksessa *Letit liehumaan: tyttökulttuuri murroksessa* (toim. Sari Näre & Jaana Lähteenmaa) 1992; ”Sairaala-roolileikki: havaintoja tyttöjen ja poikien yhteisleikin muotoutumisesta” teoksessa *Leikkikentiltä: lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta* (toim. Helena Saarikoski) 2005.

[16] *Kuukernuppi: vanhoja ja uusi lastenrunoja* (1984), *Kilon poliisi ja muita koululaisjuttuja* (1987), *Din din doora: laululeikkejä* (1990), *Usko toivo rakkaus: tyttöjen runovihkoperinnettä* (1992), *Jauhot suuhun: arvoitusvitsejä ja kompakysymyksiä* (1995), *Sika sumussa: kuva-arvoituksia* (1997), *Kaistapää: kuvakirjoituksia ja piirrospätkkinöitä* (1999), *Ota mamma mato: kompastehtäviä* (2003).

[17] Varhaisimpiin esimerkkeihin kuuluu Kansanrunousarkiston keruuverkon jäsenille lähetetyssä *Kansantieto*-lehdessä vuonna 1939 julkaistu kysely *Miten kansa vastaanotti uudet elämänmuodot?*, jossa yhtenä teemana oli suhtautuminen kouluihin. Vastaajilta toivottiin esimerkiksi ”[k]uvaavia kertomuksia siitä, kuinka vanhempi polvi pilkkasi koulunkäyntiä” (ks. tarkemmin Mikkola 2009). Aikuisten lapsuusmuistoihin painottuvat myös Päijät-Hämeen perinneseuran kanssa yhteistyössä kerätty aineisto *Kerro lapsuudestasi* (1980), *Kysely lasten hautajaisleikeistä* (2002–2003), *Lapsuus lähiössä -keruu* (2016–2017), *Joystickit kaakkoon* (2017) sekä kysely *Leikitäätkö?* (2018–2019), jossa kiinnostuksen kohteena on erityisesti ystävien rooli lapsen elämässä aikuisten suomalaisten muistamana.

[18] Tampereen Tipalaa vuosina 1939–1944 koskenutta tyttölyseon muistitietoa saatiin kokoelmiin vuonna 1995 ja laajemmin tyttö- ja poikakoulukokemuksia kerättiin vuonna 2006. *Minun koulumuistoni* -keruu vuonna 2013 keskittyi puolestaan kansakoulumuistoihin eli vuosikymmeniin ennen peruskoulua. Kuuluupa kokoelmiin myös pieni aineisto hymypatsaita koskevaa muistitietoa (2005). Kasvatuksen ja koulutuksen alalta on runsaasti myös muita kyselyjä, esim. *Lastenhoitoperinne* (1996), *Soitto-oppilasmuistot talteen* (2008), *Lastentarha ja päiväkotimuistot* (2012), *Opiskelijat laulavat!* (2016). Kirkollisesta kansanopetuksesta, kuten rippikouluista, lukukinkereistä, pyhäkouluista ja kiertokouluista löytyy runsaasti muistitietoa SKS:n kokoelmiin liitetystä *Kirkollisen kansanperinteen* -yleiskyselyn (alk. 1965) laajasta haastatteluaineistosta, joka on toteutettu Helsingin yliopiston Suomen kirkkohistorian laitoksen ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon yhteistyönä.

[19] Hanke on toteutettu Museoviraston hankerahoituksella ja hankkeen työntekijänä on toiminut FT Anna Hynninen. <https://www.finlit.fi/fi/sks/yhteistyohankkeet/minun-kulttuuriperintoni-koululaiset-osallisiksi-keruutoimintaan#.XR4HgUxuLVg>

[20] Vuoden 1999 keruussa osa koululaisten keruuvastauksista tuli koulujen, osa sanomalehtien välityksellä (Nirkko 2018b).

[21] <https://www.finlit.fi/fi/arkisto/vastaa-keruisiin#.XR4IdExuLVg> [Haettu 7.7.2019]

[22] SKS liittyi vuonna 2004 alkaneeseen hankkeeseen lokakuussa 2005. Hankkeessa olivat mukana Kansallisarkisto, Kansalliskirjasto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Suomen kansallismuseo, Suomen Kansallisteatteri, Suomen Kansallisoppea, Svenska litteratursällskapet i Finland, Svenska Teatern ja Valtion taidemuseo. Hanke sai rahoitusta mm. Suomen Kulttuurirahastolta, opetusministeriöltä, ympäristöministeriöltä, Svenska Kulturfondenilta, Suomen kirjallisuuden tiedostuskeskukselta ja Konstsamfundetilta. Hanke toimi vuodesta 2010 lähtien Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran alaisuudessa. (Laurio 2010, 8; Lampinen 2010, 9, 10.)

[23] SKS:ssa vieraili oppilaita Helsingin saksalaisesta koulusta, Langinkosken lukiosta, Meilahden yläasteelta, Mäkelänrinteen lukiosta, Rajamäen yläasteelta ja Riihimäen koulusta (Lampinen 2010, 32–35).

[24] Kurssin opettajina toimivat Kati Mikkola, Pia Olsson ja Eija Stark.

[25] Koululaistiimiin kuului arkistosta Katri Kivilaakso ja Juha Nirkko, viestintäyksiköstä Sirkka-Liisa Mettomäki ja Laura Tikkanen sekä SKS:n valtuuskunnasta seuran tutkimusosastolla työskennellyt Kati Mikkola.

[26] SLS:ssä on kehitetty erityisesti arkistosalkkuihin liittyviä menetelmiä, joilla arkistopedagogista lähestymistapaa tuodaan luokkahuoneisiin.

[27] Yleisötyön kehittäjänä toimi FM Inari Ranta ja erityisasiantuntijana FT Kati Mikkola. Molemmilla työntekijöillä oli myös pedagoginen koulutus ja kokemusta opetustyöstä kouluissa. Hankkeen johtajana toimi viestintäjohtaja Sirkka-Liisa Mettomäki.

[28] Mukana olivat Lyseonpuiston lukio Rovaniemeltä, Moisio koulu Ylöjärveltä, Peltolan koulu Vantaalta, Savonlinnan normaalikoulu, Tiistilän koulu Espoosta, Turun normaalikoulu ja Viikin normaalikoulu Helsingistä.

[29] Oppimisaineiston laatimisesta vastasi työryhmä, johon kuuluivat Nelly Laitinen, Johan Pyy ja Maria Vainio-Kurtakko SLS:sta sekä Outi Hupaniitti, Katri Kivilaakso, Juha Nirkko ja Inari Ranta SKS:sta.

[30] *Kynällä kyntäjät* -verkkojulkaisun tekstit on laatinut Kaisa Kauranen ja oppimistehtävät Kati Mikkola.

[31] Toimintaympäristön kuvauksessa yhteistyökumppanina mainitaan koulutussektorilta kuitenkin vain opetus- ja kulttuuriministeriö ja yliopistot. Muina yhteistyökumppaneina luetellaan arkistot, tieteelliset kirjastot, museot, tieteelliset seurat, kulttuurijärjestöt ja muut tiede- ja kulttuuri-instituutiot sekä kirja- ja kustannusalan toimijat”. (SKS:n strategia 2013–2017, 4.)

Tutkimusaineisto

Keruut. SKS:n verkkosivut. https://www.finlit.fi/fi/arkisto/keruut#.W8XD8_mYPIU [Haettu 16.10.2018]

Lampinen, Metti. 2010. *Kulttuurin laajakaista 2004–2009. Raportti*. Helsinki: Opetushallitus.

Laurio, Ulla. 2010. Kansallisten kulttuurilaitosten yhteinen kulttuurikasvatushanke. Teoksessa: *Kulttuurin laajakaista 2004–2009. Raportti*, toim. Metti Lampinen, 8. Helsinki: Opetushallitus.

Luettelo kansanrunousarkiston (vuoteen 2015) ja SKS:n arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelmien keruuaineistoista. SKS:n verkkosivut. <https://www.finlit.fi/fi/arkisto-ja-kirjastopalvelut/kokoelmat-ja-tiedonlahteet/kirjallisuuden-ja-kulttuurihistorian-2#.W9CJrPmYPIW> [Haettu 10.10.2018]

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto

Kansatieteellisen valiokunnan pöytäkirjat vuosilta 1933–1961. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mantere, Oskari & A. J. Tarjanne 1926. Kaikille suomenkielisten maalauskansakoulujen johtajille. Kouluhallitus, Helsingissä huhtikuun 27 p:nä 1926. No. 400.

Mettomäki, Sirkka-Liisa, Kati Mikkola, & Inari Ranta. 2017. Raportti *Minusta jää jälki* -hankkeesta. Julkaisematon. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ohjelma vanhain kansanomaisten leikitapain kilpakeruuta varten. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsingissä huhtikuulla 1926.

SKS KIA. 59. Elina Lahtisen kirje, päivätty 24.10.1887.

SKS KIA. 59. Elina Lahtisen kirje, päivätty 30.5.1888.

SKS KIA. 59. Elina Lahtisen kirje, päivätty 27.9.1888.

SKS KIA. 78 vir. Elina Lahtisen kirje, päivätty 27.9.1888.

SKS KRA. Haavio, Heikki 2. 1947.

SKS KRA. Hämeenlinnan alakansakouluseminaari. Sidokset vuosilta 1926–1946.

SKS KRA. L. Kansanleikkien suuri kilpakeräys 1962.

SKS KRA. Lahden kansanopiston oppilaat. 1951.

SKS KRA. Lastenperinne 1969.

SKS KRA. Ulla Lipposen perinnekokoelma.

SKS KRA. Saarijärven yhteiskoulu. 1932.

SKS KRA. VK 23. Heikki Härmän kirje 22.1.1892.

SKS. KRA. Vähäisiä keräelmiä 1880–1930.

SKS KRA. Plättä-voittajat 1975–1995. Lipponen, Ulla, 38–40. Arkistossa säilytettävä valokopio lehtiartikkelista liittyen Ulla Lipposen vuonna 1988 saamaan, Suomen nuortenkirjaneuvoston Tampereen osaston jakamaan Plättä-palkintoon.

SKS:n strategia 2018–2022. SKS:n verkkosivut.

<https://www.finlit.fi/fi/sks/organisaatio/sksn-strategia-2018-2022#.W7OFHPmYN1s>
[Haettu 2.10.2018]

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelemukset vuosilta 1841–1910. (Julkaistu toimitettuna *Suomi*-sarjassa.)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Strategia 2003–2010.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran strategia 2008–2012.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Strategia 2013–2017.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston vuosikertomus 1939.

Kirjallisuus

Ahonen, Sirkka. 2003. *Yhteinen koulu, Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? — koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään*. Tampere: Vastapaino.

Anderson, Kim, et al. 2011. Educating for the archival multiverse: The Archival Education and Research Institute (AERI), Pluralizing the Archival Curriculum Group (PACG). *The American archivist* 74: 69–101.

Awebro, Kenneth. 2004. Arkivpedagogik – med ett mångkulturellt perspektiv. Teoksessa: *Interkulturell pedagogik i teori och praktik*, toim. Pirjo Lahdenperä, 99–117. Stockholm: Studentlitteratur.

Gilland, Anne. 2011. Neutrality, social justice and the obligations of archival education and educators in the twenty-first century. *Archival Science* 11, 3: 193–209.

Haltsonen, Sulo & E. A. Tunkelo. 1938. *Kansatieteelliset käsikirjoitukset, saapuneet Suom. Kirj. Seuran arkistoon ennen vuotta 1936*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hirvonen, Maija, Anna Makkonen & Anna Nybondas, toim. 1981. *15 vuosikymmentä. Kirjallisia dokumentteja erään seuran historiasta*. Helsinki: SKS.

Häggman, Kai. 2012. *Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Häggman, Kai. 2015. *Pieni kansa, pitkä muisti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura talvisodasta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Itälä, Jaakko. 1993. Heräävä sivistysvallankumous koululaitoksessa ja yliopistolla. Teoksessa: *Suomalaisten tarina. 1. Heräämisen aika 1860–1900*, toim. Jaakko Itälä, 103–111. Helsinki: Kirjayhtymä.

Kaivola-Bregenhøj, Annikki, Anneli Asplund & Henni Ilomäki. 2015. Ulla Lipponen 1941–2015. Lasten folkloren tallentaja. *Helsingin Sanomat* (muistokirjoitus) 27.12.2015.

Kauranen, Kaisa. 2006a. Esipuhe. Luettelo kansankerääjien käsikirjoituksista ja kirjeenvaihdosta 1831–1910 (painamaton). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto.

Kauranen, Kaisa 2006b. Kansanihmisten käsikirjoitukset Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoissa. *Elore*, 13, 2: 1–15. http://www.elore.fi/arkisto/2_06/kau2_06.pdf [Haettu 1.10.2018]

Kauranen, Kaisa & Mari Myllynen. 2006. Luettelo kansankerääjien käsikirjoituksista ja kirjeenvaihdosta 1831–1910 (painamaton). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto.

Ketelaar, Eric. 2016. Archival Turns and Returns. *Studies of the Archive*. Teoksessa: *Research in the Archival Multiverse*, toim. Anne J. Gilliland, Sue McKemmish & Andrew J. Lau, 228–268. Clayton, Victoria, Australia: Monash University Publishing.

Kurki, Tuulikki, toim. 2014. *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Helsinki: SKS.

Kuusi, Matti, toim. 1956. *Ladun hiihdin. Kuvakertomus Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 125-vuotistaipaleelta*. Helsinki: SKS.

Laaksonen, Pekka. 1994. Tieteen hiljaiset taustavoimat. *Tieteessä tapahtuu* 3: 3–4.

Laitinen, Heikki. 2013. Kansannuotintajat. Teoksessa: *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, toim. Lea Laitinen & Kati Mikkola, 379–383. Helsinki: SKS.

Lipponen, Ulla. toim. 1984. *Kuukernuppi: vanhoja ja uusi lastenrunoja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla. toim. 1987. *Kilon poliisi ja muita koululaisjuttuja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla. 1990. Tyttöjen taputusleikit – feminiinistä kulttuuria. Teoksessa *Louhen sanat: kirjoituksia kansanperinteen naisista*, toim. Aili Nenola & Senni Timonen, 105–114. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla, toim. 1990. *Din din doora: laululeikkejä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla. 1992. Ruusu ja rikkaruoho: rakkaus tyttöjen runovihkoperinteessä. Teoksessa *Letit liehumaan: tyttökulttuuri murroksessa*, toim. Sari Näre & Jaana Lähteenmaa, 114–134. Tietolipas. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla, toim. 1992. *Usko toivo rakkaus: tyttöjen runovihkoperinnettä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla, toim. 1995. *Jauhot suuhun: arvoitusvitsejä ja kompakysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen Ulla, toim. 1997. *Sika sumussa: kuva-arvoituksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla & Heini Kauppinen, toim. 1999. *Kaistapäätä: kuvakirjoituksia ja piirrospähkinöitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla, toim. 2003. *Ota mamma mato: kompastehtäviä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, Ulla. 2005. Sairaala-roolileikki: havaintoja tyttöjen ja poikien yhteisleikin muotoutumisesta. Teoksessa *Leikkikentiltä: lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*, toim. Helena Saarikoski, 153–176. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki: Opetushallitus.

Lundbäck, Karin. 2012. *Arkiv för vem?: en undersökning om arkivpedagogik och tillgänglighöjande*. Masteruppsats, Uppsala universitet, Institutionen för ABM.

Mikkola, Kati. 2009. *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantietouden keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mikkola, Kati. 2013. Kansanrunouden kokoelmat. Kerääjinä kuuliaisia avustajia ja visionäärejä. Teoksessa: *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, toim. Lea Laitinen & Kati Mikkola, 337–378. Helsinki: SKS.

Mikkola, Kati, tulossa. Arkistopedagogiikalla monilukutaito haltuun. Teoksessa: *Monilukutaito opetussuunnitelmissa* (työnimi), toim. Minna Harmanen & Mikko Hartikainen, teos toimitusvaiheessa. Helsinki: Opetushallitus.

Mäkelä-Alitalo, Anneli. 2006. *Pajula, Fanny*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/8867> [Haettu 19.10.2018]

Nirkko, Juha. 2018a. Sähköpostitiedonanto Kati Mikkolalle 30.10.2018.

Nirkko, Juha. 2018b. Sähköpostitiedonanto Kati Mikkolalle 24.10.2018.

Näyhö, Kristiina. 2008. *Naiset perinteenkerääjinä 1800-luvun Suomessa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, folkloristiikka.

Peltonen, Ulla-Maija. 2004. Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu ja hyvän kerääjän käsite. Teoksessa: *Kansanrunouarkisto, lukijat ja tulkinnat*, toim. Tuulikki Kurki, 199–217. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.

Pöysä, Jyrki & Senni Timonen. 2004. Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvat? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa. Teoksessa: *Kansanrunouarkisto, lukijat ja tulkinnat*, toim. Tuulikki Kurki, 218–254. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rantala, Jukka. 2011a. Kansakoulunopettajat. Teoksessa: *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, toim. Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen, 266-269, [273]–287. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rantala, Jukka. 2011b. Oppikoulunopettajat. Teoksessa: *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, toim. Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen, 304, 306-311. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saarinen, Jukka. 2018. Sähköpostitiedonanto Kati Mikkolalle 10.10.2018.

Sihvo, Hannes. 1989. Paikallisperinnettä ja turismifolklorea Pohjois-Karjalassa. Teoksessa: *Runon ja rajan teillä*, toim. Seppo Knuuttila & Pekka Laaksonen, 258–267. Helsinki: SKS.

Sjögren, Eva & Catarina Lundström. 2004. *Historia på riktigt!: arkivpedagogik i praktiken*. Lund: Skånes arkivförbund.

Stark, Eija. 2016. Arkistopedagogiikka – Arkistot historiatulkintojen oppimisympäristöinä. *Kasvatus & aika* 10, 2: 68–76. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=778 [Haettu 24.10.2018]

Stoler, Ann L. 2002a. Colonial Archives and the Arts of Governance. *Archival Science* 2, 1: 87–109.

Stoler, Ann L. 2002b. Colonial Archives and the Arts of Governance. On the Content in the Form. Teoksessa: *Refiguring the Archive*, toim. Carolyn Hamilton et al., 83–100. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.

Sulkunen Irma. 2004. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Helsinki: SKS.

Syrjö, Veli-Matti. 2006. *Paulaharju, Samuli*. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/6322> [Haettu 19.10.2018]